

บทบาทของญี่ปุ่นต่อการสร้างกองทัพสมัยใหม่ของสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

เทพ บุญตานนท์²

Received: December 25, 2023

Revised: February 28, 2024

Accepted: May 15, 2024

บทคัดย่อ

การสร้างกองทัพสมัยใหม่ของสยามได้พึ่งพาองค์ความรู้และเทคโนโลยีทางการทหารของโลกตะวันตกเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ กองทัพสยามจึงได้ส่งนักเรียนทหารจำนวนมากไปศึกษาวิชาทหารที่ยุโรป โดยเฉพาะบรรดากลุ่มพระราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์ปากน้ำ พ.ศ. 2437 ซึ่งสยามพ่ายแพ้ฝรั่งเศสอย่างไม่มี ทางสู้ได้ส่งผลให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องเร่งพัฒนากองทัพ นอกจากนี้ สยามยังตระหนักว่าการพึ่งพาแต่ ประเทศยุโรปในการพัฒนากองทัพส่งผลให้สยามมีตัวเลือกจำกัด ในขณะที่ฝรั่งเศสยังคงขยายอิทธิพลของตนเหนือดินแดนใน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้สยามจำเป็นต้องหาทางเลือกอื่นในการพัฒนากองทัพ ดังนั้นสยามจึง ตัดสินใจหันเข้าหาญี่ปุ่น เป็นเหตุให้กองทัพตัดสินใจซื้อยุทโธปกรณ์ประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงการส่งนักเรียนทหารไปศึกษาวิชา ทหารที่ญี่ปุ่น รัฐบาลสยามยังใช้ญี่ปุ่นในการถ่วงดุลอำนาจระหว่างประเทศมหาอำนาจด้วยกัน ซึ่งดูเหมือนว่านโยบายดังกล่าว จะทำให้ประเทศยุโรปเกิดความหวาดระแวงต่ออิทธิพลของญี่ปุ่นในสยามที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ท้ายที่สุดประเทศฝรั่งเศสจึงมี ความคิดที่จะปลดอาวุธกองทัพสยามโดยแลกกับการค้าประกันอูปีไตของสยาม

คำสำคัญ: กองทัพสมัยใหม่, ญี่ปุ่น, สยาม, การต่างประเทศ, การทหาร

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การให้ทุนการศึกษาต่อต่างประเทศกับเป้าหมายการพัฒนากองทัพในระหว่าง พ.ศ. 2475–2488” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

² หน่วยงานผู้แต่ง: หมอวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
อีเมล: thep.boon@mahidol.edu

The Role of Japan in the Establishment of the Siamese Modern Armed Forces during the Reign of King Chulalongkorn³

Thep Boontanondha⁴

Received: December 25, 2023

Revised: February 28, 2024

Accepted: May 15, 2024

Abstract

The establishment of the Siamese modern armed forces depended significantly on military knowledge and technologies from the Western world. As a result, the Siamese armed forces sent many cadets, particularly King Chulalongkorn's sons, to Europe to study military science. However, the Paknam Incident in 1894, in which Siam was decisively defeated by France, made the government realize the need for rapid development of the armed forces. Furthermore, Siam recognized that relying solely on European nations limited its choices for developing the armed forces. During this time, France had continued to expand its influence over territories in Southeast Asia. These factors compelled Siam to find an alternative option for developing its armed forces. Therefore, Siam decided to turn to Japan. The armed forces purchased armaments and sent cadets to study military sciences in Japan. The Siamese government also used Japan to balance power among the major nations. This policy seemingly led European nations to be suspicious of the increasing influence of Japan over Siam. Eventually, France conceived the idea of disarming the Siamese armed forces to ensure the sovereignty of Siam.

Keywords: Modern armed forces, Japan, Siam, foreign affairs, Military

---

³ This research article is a part of the research titled, "Overseas scholarships and the aim of improving the armed forces between 1932-1945". This project is funded by National Research Council of Thailand (NRCT).

⁴ Affiliation: Division of General Studies, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University
E-mail: thep.boo@mahidol.edu

1. บทนำ

ประวัติศาสตร์การทหารไทยให้ความสำคัญกับอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่มีต่อการก่อรูปของกองทัพสมัยใหม่ของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับบทบาทของพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาการทหารจากต่างประเทศแล้วกลับมารับราชการในกองทัพสยาม ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากองทัพสยามในยุคปฏิรูปที่ศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยในการปฏิรูปกองทัพ เช่น งานของโนเอล เอ. เบตตี (Noel A. Battye) เรื่อง *The military, government, and society in Siam, 1868-1910: Politics and military reform during the Reign of King Chulalongkorn* (Battye, 1974) งานของพอล แชมเบอร์ส (Paul Chambers) เรื่อง *Knights of the realm: Thailand's military and police, then and today* (Chambers, 2013) และงานของเกรกอรี วินเซนต์ เรย์มอนด์ (Gregory Vincent Raymond) เรื่อง *Thai military power: A culture of strategic accommodation* (Raymond, 2018) งานกลุ่มนี้อธิบายสาเหตุของการปฏิรูปกองทัพไว้สองประการ คือ เพื่อรักษาความมั่นคงภายใน และเพื่อป้องกันประเทศจากการรุกรานจากภายนอก โดยชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสำคัญของการปฏิรูปกองทัพคือการส่งคนไปศึกษาวิชาการยังประเทศมหาอำนาจในทวีปยุโรป เช่น อังกฤษ เยอรมนี และรัสเซีย เป็นต้น โดยเฉพาะบรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกลายเป็นคนกลุ่มสำคัญที่ได้รับโอกาสไปศึกษาวิชาการที่ต่างประเทศเพื่อกลับมาดำรงตำแหน่งสำคัญในกองทัพ อันเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายประกันความมั่นคงของราชอาณาจักรและการรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

งานศึกษาประวัติศาสตร์ทหารของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนากองทัพ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่จะทำความเข้าใจถึงบทบาทและอิทธิพลตะวันตกในการพัฒนากองทัพไทย โดยเฉพาะในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสำคัญ โดยละเอียดความสนใจต่อประเทศมหาอำนาจใหม่อย่างญี่ปุ่น ซึ่งงานของณัฐพล ใจจริง เรื่อง *ตามรอยอาทิตยอุทัย: แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร* ได้นำเสนอองค์ความรู้ที่ปิดช่องว่างเหล่านั้น โดยณัฐพลได้นำเสนอบทบาทของญี่ปุ่นในฐานะต้นแบบการพัฒนาประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ด้วยการชี้ให้เห็นว่ากองทัพไทยได้ส่งนายทหารทั้งในส่วนกองทัพบกและกองทัพเรือมาศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่น (Nattapoll, 2020) อย่างไรก็ตาม งานของณัฐพลกลับไม่ได้นำเสนอให้เห็นว่าการตัดสินใจส่งทหารไปศึกษาดูงานที่ญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 2480 เป็นการดำเนินนโยบายสืบทอดมาจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กองทัพไทยได้หันไปพึ่งพาความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นเพื่อใช้ในการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศ

การส่งคนไปศึกษาวิชาการที่ประเทศในทวีปยุโรปนั้นมีส่วนสำคัญต่อการก่อร่างสร้างฐานของกองทัพสมัยใหม่ของสยาม ทว่าหลังวิกฤตการณ์ปากน้ำใน พ.ศ. 2437 ที่เรือรบฝรั่งเศสเพียงไม่กี่ลำสามารถเอาชนะกองทัพสยามได้อย่างง่ายดายนั้น ทำให้รัฐบาลและกองทัพสยามเกิดการปรับเปลี่ยนนโยบายในการพัฒนากองทัพ เนื่องจากตระหนักว่าแม้สยามจะส่งคนไปศึกษาวิชาการที่ประเทศตะวันตก พร้อมทั้งมีความพยายามที่จะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจอย่างรัสเซียด้วยความหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งในคราวที่สยามต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก แต่สยามกลับถูกปล่อยทิ้งให้เผชิญหน้ากับฝรั่งเศสอย่างโดดเดี่ยว เมื่อประเทศมหาอำนาจอย่างอังกฤษมีคำแนะนำให้สยามยอมรับเงื่อนไขของฝรั่งเศส (Battye, 1974, p. 364) ดังนั้น หลังวิกฤตการณ์ปากน้ำ สยามจึงปรับนโยบายในการพัฒนากองทัพ โดยเริ่มหาทางเลือกอื่นที่จะใช้ประโยชน์ได้ทั้งในทางการทหารและการเมืองระหว่างประเทศ

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งความสนใจไปที่การถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศ ผ่านนโยบายทางการทหารที่รัฐบาลสยามต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากประเทศมหาอำนาจในการพัฒนากองทัพ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลสยามได้ใช้ประเด็นดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองระหว่างประเทศให้ตนเอง ด้วยการดึงประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ เข้ามามีผลประโยชน์และบทบาทในกองทัพสยาม งานวิจัยเรื่องนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่านอกจากประเทศมหาอำนาจยุโรป รัฐบาลและ

กองทัพสยามในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้หันไปพึ่งพาการช่วยเหลือทางการทหารจากญี่ปุ่นในฐานะประเทศมหาอำนาจใหม่ ทั้งการสั่งซื้อยุทโธปกรณ์ชนิดต่าง ๆ และการขอให้ญี่ปุ่นเข้ามาช่วยสร้างโรงงานผลิตกระสุนปืน นอกจากนี้ กองทัพสยามยังได้ส่งนักเรียนทหารไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นทั้งในส่วนของกองทัพบกและกองทัพเรือ ซึ่งทางรัฐบาลญี่ปุ่นเองก็มีทำที่ยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะได้มีบทบาทและอิทธิพลในกองทัพสยาม ซึ่งญี่ปุ่นอาจหาผลประโยชน์จากเรื่องดังกล่าวได้ในอนาคต

2. ญี่ปุ่นในฐานะทางเลือกใหม่ของกองทัพสยาม

การส่งคนไปศึกษาต่อต่างประเทศกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว น่าสนใจว่าสาขาวิชาทหารเป็นวิชาที่ประเทศไทยให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยมีจำนวนนักเรียนที่ได้ไปเรียนวิชาทหารมากกว่าสาขาอื่น⁵ เนื่องจากความมั่นคงเป็นสิ่งที่รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แนวคิดเรื่องขอบเขตอาณาเป็นประเด็นสำคัญที่อยู่ในความคิดของชนชั้นนำสยาม แต่ในขณะเดียวกันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและความรู้ด้านอื่น ๆ ก็ผลักดันให้รัฐบาลสยามส่งคนไปศึกษาในหลากหลายสาขาวิชามากขึ้น โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่เป็นตัวแปรสำคัญในการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีข้าราชการจำนวนหนึ่งได้รับทุนไปศึกษาต่อในวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา รวมไปถึงสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่าง การก่อสร้างทางรถไฟหรือการป่าไม้

ในช่วงแรกของการปฏิรูปกองทัพ รัฐบาลสยามได้ส่งคนไปศึกษาที่ประเทศยุโรปเป็นสำคัญ เช่น อังกฤษ เดนมาร์ก และเยอรมนี ซึ่งประเทศเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นศักยภาพของกองทัพตนผ่านการทำศึกสงครามหลากหลายรูปแบบ การหิบบัณฑิตความรู้ตะวันตกทำให้กองทัพสยามได้กลายสภาพจากกองทัพแบบจารีตมาเป็นกองทัพกึ่งใหม่กึ่งเก่า อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาวะการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการรุกคืบเข้ามาของฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ทำให้กองทัพสยามต้องเร่งพัฒนากองทัพด้วยการส่งคนจำนวนมากไปศึกษาวิชาทหารในทวีปยุโรป โดยเฉพาะประเทศที่ไม่มีแนวโน้มจะมีความขัดแย้งทางผลประโยชน์กับสยามอย่างเยอรมนี นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้หันไปมองญี่ปุ่นเพื่อเป็นตัวเลือกใหม่ที่สยามจะใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนากองทัพ

แม้ว่าการส่งนักเรียนทหารและทหารไปเรียนที่ทวีปยุโรปยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การเริ่มต้นปฏิรูปกองทัพ และเป็นแกนหลักของนโยบายในการพัฒนากองทัพ แต่ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปเมจิ (Meiji Restoration) ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านอุตสาหกรรมและการทหาร ทำให้รัฐบาลสยามเริ่มมองญี่ปุ่นในฐานะต้นแบบการปฏิรูปประเทศ (Marlitz, 2022, p. 37) ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงเริ่มหันมามองญี่ปุ่นในฐานะทางเลือกใหม่ที่จะเป็นตัวอย่างในการพัฒนากองทัพ ใน พ.ศ. 2423 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีว่าการยุทธนาธิการ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมชมกิจการทหารของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งพระองค์ได้เยี่ยมชมกรมทหารต่าง ๆ รวมไปถึงโรงเรียนนายร้อยทหารบกของญี่ปุ่นด้วย (Boontanondha, 2020, pp. 61–62) สภาพความเจริญก้าวหน้าของกองทัพญี่ปุ่นกลายเป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่ชนชั้นนำไทยที่อาจจะเคยได้ยินถึงพัฒนาการของกองทัพญี่ปุ่นแต่ไม่เคยเห็นด้วยตาตนเองมาก่อน และเมื่อได้พบเห็นว่าการทหาร

⁵ ในระหว่าง พ.ศ. 2443–2476 มีนักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหมไปศึกษาต่อต่างประเทศมากถึง 122 คน ในขณะที่กรมรถไฟได้ส่งคนไปศึกษาต่อต่างประเทศรวมทั้งสิ้น 54 คน ขณะที่กรมป่าไม้มีนักเรียนรวม 48 คน (La-orthong, 1979, p. 227)

ญี่ปุ่นที่ถูกปฏิรูปนั้นมีศักยภาพทางการทหารสูงเพียงใด ก็ยิ่งทำให้กองทัพสยามที่เดินตามกองทัพยุโรปมาตลอดเริ่มมองหาทางเลือกอื่นที่จะเป็นต้นแบบให้แก่สยาม ซึ่งญี่ปุ่นที่พัฒนากองทัพตามแบบตะวันตกด้วยการส่งคนไปเรียนที่ยุโรปเช่นเดียวกับสยามจนกลายเป็นชาติมหาอำนาจของเอเชียได้กลายเป็นทางเลือกใหม่สำหรับสยาม

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการตัดสินใจพึ่งพาการช่วยเหลือทางการทหารจากญี่ปุ่นคือเรื่องการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศ กองทัพสยามที่นับตั้งแต่ปฏิรูปประเทศได้ลอกเลียนแบบการจัดการกองทัพทั้งในด้านยุทธศาสตร์และยุทธวิธี ยังไม่รวมถึงการสั่งซื้อยุทโธปกรณ์จากประเทศในยุโรปมาโดยตลอด ด้วยลักษณะเช่นนี้ทำให้สยามจำเป็นต้องพึ่งพายุโรปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แน่แน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้ช่วยให้กองทัพสยามแข็งแกร่งและพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก แต่ก็เทียบไม่ได้กับศักยภาพของกองทัพยุโรป ขณะเดียวกันสยามเองก็มีผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of interest) กับหลายชาติในยุโรป โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสที่ต่างมีอำนาจอธิปไตยติดกับดินแดนสยาม อีกทั้งสำหรับชนชั้นนำสยามแล้ว ชาติมหาอำนาจทั้งสองก็ดูมีท่าทีเป็นภัยคุกคามต่อสยามอยู่เสมอ

การส่งคนไปศึกษาวิชาทหารที่ยุโรปยังเผชิญกับการถูกกีดกันไม่ให้นักเรียนทหารสยามเข้าเรียนในหลายวิชาที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์และความมั่นคงทางการทหารของประเทศปลายทาง โดยเฉพาะในกลุ่มชาติมหาอำนาจ เช่นในกรณีของกองทัพอิตาลีที่แม้ว่าจะยินดีต้อนรับนักเรียนทหารสยามเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยอิตาลี แต่ก็มีกฎหมายห้ามคนต่างชาติเข้าประจำการในกองทัพอิตาลี สำหรับรัฐบาลไทยแล้วการที่ทหารมีโอกาสเข้าประจำการในกองทัพต่างประเทศนับเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากต้องการให้ทหารไทยได้เรียนรู้การจัดการกองทัพของชาติอื่น ๆ (*Nakriana naithahan*, 1912) น่าสนใจว่าสถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นโดยทั่วไปกับบรรดานักเรียนทหารที่ศึกษาวิชาทหารที่ต่างประเทศ ดังนั้น รัฐบาลสยามจึงมองหาตัวเลือกอื่นที่นักเรียนทหารไทยซึ่งออกไปศึกษาจะได้รับความรู้ที่ติดกับนักเรียนทหารท้องถิ่น พร้อมกันนี้ กองทัพสยามจำเป็นต้องหาตัวเลือกอื่นที่จะช่วยเหลือสยามได้หากเกิดกรณีพิพาทกับชาติมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งญี่ปุ่นก็ดูจะเป็นตัวเลือกที่เหมาะสม ทั้งศักยภาพทางการทหารและนโยบายการต่างประเทศ ที่ต้องการขยายอิทธิพลเข้ามาในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ความสามารถของสยามในการต่อต้านตะวันตกจึงเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นในระยะยาว

ประเด็นเรื่องการส่งทหารไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นเริ่มใน พ.ศ. 2438 เมื่อไวสเคาท์อะโอะคิ ชูโซ (*Viscount Aoki Shūzō*) อุปทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเบอร์ลินได้แนะนำพอล เมอร์ลิงก์ (*Paul Merling*) กงสุลไทยประจำกรุงเบอร์ลิน ให้แนะนำกองทัพสยามส่งนักเรียนนายร้อยไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่น เพราะจะได้รับความรู้ทางการทหารอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ อุปทูตญี่ปุ่นยังเน้นย้ำถึงนโยบายการต่างประเทศของฝรั่งเศสที่มีต่อสยามว่ามีลักษณะไม่เป็นมิตรอย่างมาก โดยฝรั่งเศสยังคงมีความปรารถนาที่จะขยายอิทธิพลเหนือดินแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และคงเป็นเรื่องยากที่สยามจะหลีกเลี่ยงการรุกรานของฝรั่งเศส ถ้ารัฐบาลฝรั่งเศสตัดสินใจที่จะขยายดินแดนของตนในภูมิภาคดังกล่าว ดังนั้น สยามจึงจำเป็นต้องเตรียมตัวให้พร้อมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กองทัพ ซึ่งทางเลือกที่ดีที่สุดของสยามในขณะนั้นก็คือการพึ่งการสนับสนุนของรัฐบาลญี่ปุ่น (*Thut Yipun*, 1895–1896)

“... Speaking of English and French policy in the Far East, Aoki expressed his belief that the British Government entertained no desire whatever for further expansion and annexation, whereas the policy of France remained a standing danger for Siam. The maintenance of Siam independence and integrity, he assured me, was a question of the greatest concern to his government, yet, as he remarked before, the only means by which the Siamese could hope in the long run to hold their own against the French was by a through reorganization of the army. ...” (*Thut Yipun*, 1895–1896)

การยื่นมือเข้ามาของญี่ปุ่นในด้านหนึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าญี่ปุ่นกังวลต่อความมั่นคงของสยามจากการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตก ความกังวลของญี่ปุ่นเกิดขึ้นจากนโยบายการต่างประเทศที่ต้องการขยายอำนาจทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจลงมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นก็เหมือนชาติมหาอำนาจตะวันตกอื่นที่หลังจากความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรมและปฏิรูปประเทศแล้ว ก็มีความต้องการตลาดสำหรับระบายสินค้ารวมทั้งต้องการพื้นที่สำหรับผลิตวัตถุดิบ ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงเริ่มขยายอิทธิพลเข้าไปยังดินแดนใกล้เคียงอย่างเกาะฟอร์โมซา (ชื่อในปัจจุบันคือไต้หวัน) และเกาหลี อย่างไรก็ตาม พื้นที่และประชากรของทั้งสองดินแดนมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องหาดินแดนอื่นที่จะเปิดตลาดการค้าของตนซึ่งสยามเป็นเพียงชาติเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยังคงรักษาเอกราชของตนเอาไว้ได้ ในขณะที่ดินแดนในภูมิภาคนี้ล้วนแต่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของมหาอำนาจตะวันตก ด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องสนับสนุนกองทัพสยามให้มีความสามารถที่จะต่อต้านการรุกรานของตะวันตก เพื่อที่ญี่ปุ่นจะได้รักษาผลประโยชน์ของตนไว้ได้

แม้จะมีคำเชิญชวนจากทางรัฐบาลญี่ปุ่น แต่สยามก็ไม่ได้ส่งทหารไปฝึกวิชาทหารที่ประเทศญี่ปุ่นในทันที ในทางตรงกันข้าม รัฐบาลฝรั่งเศสดูจะกังวลกับนโยบายทางการทหารของไทยที่อาจหันไปพึ่งพาญี่ปุ่น ซึ่งหมายความว่าจะทำให้ฝรั่งเศสเผชิญความยากลำบากยิ่งขึ้นหากต้องการยึดครองประเทศสยามในอนาคต ด้วยเหตุนี้ ทางทหารฝรั่งเศสจึงได้จับตามองว่าสยามจะพึ่งพาทางการทหารของญี่ปุ่นอย่างไร พร้อมกันนี้ยังได้ส่งอุทูตของตนซึ่งประจำที่โตเกียวมาสอบถามทูตไทยถึงแนวโน้มที่สยามจะพึ่งพาญี่ปุ่นทางการทหาร (Sathanthut, 1905) น่าสนใจว่าทางฝรั่งเศสดูจะทราบข้อมูลมาแล้วว่าสยามในขณะนั้นไม่ได้ส่งนักเรียนทหารและทหารมาศึกษาที่ญี่ปุ่น แต่ก็ส่งทูตมาสอบถามเพื่อดูปฏิกิริยาของรัฐบาลสยามต่อสถานการณ์ดังกล่าว (Sathanthut, 1905)

อย่างไรก็ดี การเสนอความช่วยเหลือทางการทหารแก่สยามของญี่ปุ่นในคราวนี้ ทำให้รัฐบาลสยามเริ่มมองหาทางเลือกที่จะลดการพึ่งพาทางการทหารจากมหาอำนาจตะวันตก เพราะวิกฤตการณ์ปากน้ำ พ.ศ. 2436 ส่งผลให้สยามตระหนักว่าชาติในยุโรปอย่างรัสเซียและอังกฤษที่สยามคาดหวังให้เป็นที่พึ่งยามคับขัน กลับปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือ อีกทั้งยังโน้มน้าวให้สยามปฏิบัติตามความต้องการของฝรั่งเศส สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ชนชั้นนำสยามตระหนักว่ายุโรปไม่มีทางเป็นที่พึ่งให้สยามในภาวะวิกฤตได้ นอกจากนี้ ในวันข้างหน้าสยามเองก็อาจจะต้องทำสงครามกับชาติตะวันตก การพัฒนากองทัพที่พึ่งพาตะวันตกเพียงอย่างเดียวจึงอาจไม่ใช่ตัวเลือกที่ดีนัก การมุ่งหน้าไปทางตะวันออกโดยมีญี่ปุ่นเป็นปลายทางจึงเป็นทางเลือกใหม่ที่รัฐบาลสยามเริ่มมองหา

2.1 บทบาทของญี่ปุ่นกับพัฒนาการของกองทัพสยามในยุคปฏิรูปกองทัพ

ภายใต้การปฏิรูปกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลสยามได้สั่งซื้ออาวุธจากกองทัพตะวันตกมาโดยตลอด จนกระทั่งหลังวิกฤตการณ์ปากน้ำที่รัฐบาลไทยเริ่มมองหาการสนับสนุนทางการทหารจากชาติอื่น ซึ่งญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปกองทัพ อีกทั้งยังได้พิสูจน์ศักยภาพกองทัพของตนจากสงครามกับจีนใน พ.ศ. 2437 เมื่อกองทัพญี่ปุ่นสามารถเอาชนะกองทัพจีนได้อย่างเบ็ดเสร็จ ประกอบกับท่าทีของญี่ปุ่นที่ยินดีจะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนากองทัพ ทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจหันเข้าหาญี่ปุ่นในฐานะตัวเลือกใหม่

การหันไปพึ่งพาอาวุธจากญี่ปุ่นจนหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นลงข่าวว่ากองทัพเรือสยามต้องการให้กองทัพเรือญี่ปุ่นต่อเรือรบให้ใน พ.ศ. 2445 ซึ่งกองทัพเรือญี่ปุ่นได้ตอบสนองข่าวดังกล่าวอย่างรวดเร็ว โดยอินะกะกิ มัจจิโร (Inagaki Manjiro) อัครทูตญี่ปุ่นประจำสยามได้ส่งหนังสือไปถึงกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้กระทรวงประสานงานกับกองทัพเรือญี่ปุ่น ทว่ากองทัพเรือญี่ปุ่นได้ปฏิเสธที่จะสร้างเรือรบให้สยามโดยตรง เนื่องจากในขณะนั้นญี่ปุ่นกำลังเร่งขยายกองทัพเรือ จึงทำให้ไม่สามารถต่อเรือรบให้ต่างชาติได้ อย่างไรก็ตาม กองทัพเรือญี่ปุ่นได้แนะนำให้สยามติดต่อไปทางบริษัทมิทซูบิชิ (Mitsubishi

Group) หรือบริษัทคาวาซากิ (Kawasaki Shipbuilding Corporation) แทน (*Sang ruearop*, 1901) เรื่องดังกล่าวเป็นที่จับตาของชาติมหาอำนาจตะวันตก เนื่องจากท่าทีของสยามที่ต้องการพึ่งพาญี่ปุ่นดูจะเป็นที่ประจักษ์ชัดเจน ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีรับสั่งให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งกับประเทศต่าง ๆ ว่าในขณะนั้นสยามไม่มีความประสงค์ที่จะซื้อเรือรบจากญี่ปุ่นแต่อย่างใด (*Sang ruearop*, 1901)

ในปีเดียวกัน กองทัพบกสยามได้สั่งซื้ออาวุธปืนจากบริษัทมิทซึซึ บุสซัน ไคชะ (Mitsui Bussan Kaisha) ซึ่งการสั่งซื้ออาวุธปืนในคราวนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเข้ามาเจรจาโน้มน้าวให้รัฐบาลสยามสั่งซื้อปืนจากกองทัพญี่ปุ่น แม้อาวุธปืนที่รัฐบาลสยามต้องการนั้นไม่ใช่อาวุธปืนมาตรฐานที่ใช้ในกองทัพญี่ปุ่น โดยเฉพาะขนาดกระสุนปืนที่ทางรัฐบาลไทยต้องการใช้คือกระสุนปืนขนาด 8 มิลลิเมตร ขณะที่กองทัพญี่ปุ่นใช้อยู่ที่ 7 มิลลิเมตร ทำให้อาวุธปืนที่รัฐบาลสยามจะสั่งซื้อต้องทำการดัดแปลงลำกล้องให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นก็ยินดีที่จะผลิตอาวุธปืนตามคุณสมบัติที่รัฐบาลสยามต้องการ (*Sue puen*, 1902–1909) นอกจากนี้อาวุธปืนจำนวน 21,125 กระบอก และกระสุนปืนจำนวน 20 ล้านนัดแล้ว รัฐบาลสยามยังได้สั่งซื้ออุปกรณ์อื่น ๆ สำหรับอาวุธปืนด้วย เช่น ดาบปลายปืน สายสะพายปืน กระบี่สำหรับทหารม้า เป็นต้น รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน 420,000 บาท (*Sue puen*, 1902–1909)

หลังจากการผลิตอาวุธปืนได้ดำเนินการเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว กองทัพบกได้ส่งเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์)⁶ และ ม.จ.บวรเดช กฤษฎากรไปตรวจรับอาวุธที่ญี่ปุ่นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2446 นำสนใจว่าการเดินทางไปตรวจรับอาวุธของนายทหารสยามในคราวนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากกองทัพญี่ปุ่น และยังอนุญาตให้ดูกิจการทหารต่าง ๆ ของญี่ปุ่นรวมทั้งโรงงานผลิตอาวุธของญี่ปุ่นที่เป็นพื้นที่ลับเฉพาะ โดยนายทหารญี่ปุ่นเพียงแต่กำชับให้นายทหารไทยปิดสิ่งที่ได้ชมเป็นความลับในกลุ่มนายทหารเท่านั้น (*Sue puen*, 1902–1909)

ใน พ.ศ. 2449 ญี่ปุ่นได้มอบอาวุธปืนกลชนิดใหม่ที่ญี่ปุ่นสร้างขึ้นพร้อมกระสุนจำนวน 15,000 นัด พร้อมกับส่งนายทหารมาฝึกสอนการใช้ปืนกลให้แก่กองทัพสยาม ในทางการทหารแล้ว การได้รับการช่วยเหลือทางการทหารจากญี่ปุ่นในด้านหนึ่งก็ดูเป็นเรื่องน่ายินดีที่กองทัพจะได้รับอาวุธเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการรบ แต่อีกด้านหนึ่ง การช่วยเหลือของญี่ปุ่นก็นำมาซึ่งความหวาดระแวงของชาติมหาอำนาจตะวันตก ที่มองว่าสยามนั้นมีความใกล้ชิดกับญี่ปุ่น จนเกรงว่าอิทธิพลของญี่ปุ่นจะเข้ามามีผลกระทบต่อความตั้งใจของรัฐบาลสยาม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่าญี่ปุ่นมีเป้าหมายในการขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้ามายังสยาม ด้วยเหตุนี้ กองทัพบกจึงตัดสินใจรับมอบปืนกลโดยเงียบที่สุดเพื่อไม่ให้เกิดประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศระหว่างสยามกับชาติตะวันตก (*Sang rong tham awut*, 1906–1909)

การพึ่งพาทางการทหารของรัฐบาลสยามที่มีต่อญี่ปุ่นทำให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสดูตื่นตระหนกกับสถานการณ์ดังกล่าว เนื่องจากรัฐบาลสยามได้หันไปซื้อยุทโธปกรณ์จำนวนมากจากญี่ปุ่น พร้อมกันนี้ กองทัพเรือไทยยังได้ปลดนายทหารเรือเดนมาร์กออกจากกองทัพและได้ว่าจ้างนายทหารเรือญี่ปุ่นเข้ามาแทนที่ อีกทั้งยังได้ส่งนักเรียนนายเรือไปศึกษาวิชาทหารเรือที่ประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2449 ในส่วนของกองทัพบกไทยได้ว่าจ้างนายทหารญี่ปุ่นมาประจำการอยู่ที่เมืองจันทบุรีซึ่งอยู่ใกล้กับอินโดจีนของฝรั่งเศส และประเด็นที่สำคัญที่สุดจนทำให้นายราล์ฟ พาเจต (Ralph Paget) ทูตอังกฤษประจำสยามต้องเข้าพบพระยาภิรมย์ภักดี เจนส์ ไอเวอร์สัน เวสเตนการ์ด (Jens Iverson Westengard) ซึ่งดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน เนื่องจากมีข่าวลือว่ากองทัพเรือจะสั่งซื้อเรือตอร์ปิโดจำนวน 4 ลำจากญี่ปุ่น หลังจากที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครชัยศรีสุระเดชได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศญี่ปุ่น เรื่องดังกล่าวทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสกังวลใจจนเป็นเหตุให้พระยาภิรมย์ภักดีต้องกราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรปรีชาต่อเรื่องดังกล่าว (*Chao tangprathet*, 1907) อย่างไรก็ตาม สำหรับกองทัพเรือแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาการกรมทหารเรือกลับมองว่าเรื่องเหล่านี้เป็นกิจการภายในของกองทัพเรือ ซึ่งกองทัพเรือก็จะดำเนินการสั่งซื้อเรือรบต่อไป แต่สิ่งที่

⁶ บรรดาศักดิ์ขณะเดินทางไปดูงานที่ญี่ปุ่นคือ หม่อมชาติเดชอุดม

พระองค์ทรงแปลพระทัยคือทำไมทางฝรั่งเศสถึงทราบข้อมูลว่ากองทัพเรือสยามจะสั่งซื้อเรือรบประเภทใดจากญี่ปุ่น เพราะว่า เป็นเรื่องลับที่มีแต่นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เท่านั้นที่ทราบเรื่อง (*Chao tangprathet*, 1907) ไม่นานหลังจากข่าวเรื่องกองทัพเรือสยามจะซื้อเรือดำน้ำแพร์ออกไปในหมู่นักการทูตญี่ปุ่น กองทัพเรือสยามก็ได้รับมอบเรือรบเสื่อ ทะยานชลซึ่งเป็นเรือตอร์ปิโดที่สั่งซื้อจากบริษัทคาวาซากิใน พ.ศ. 2451 และใน พ.ศ. 2455 ก็ได้รับมอบเรือรบเสื่อคาร์ณสินธุ์ ซึ่งเป็นเรือประเภทเดียวกันจากบริษัทคาวาซากิอีกหนึ่งลำ (*Luang pradiyatnawayut*, 1912)

วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ทำให้สยามตระหนักว่าการพัฒนากองทัพที่ยึดโยงอยู่กับมหาอำนาจตะวันตก และนโยบาย ถ่วงดุลอำนาจที่สยามพยายามดึงชาติในยุโรปมาถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันประสบความสำเร็จโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะกรณี ของรัสเซียที่นอกจากจะไม่แสดงท่าทีใด ๆ ในการช่วยเหลือสยามแล้ว ยังแนะนำให้สยามปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ สยามจึงเริ่มนโยบายมุ่งตะวันออกด้วยการหันไปหาญี่ปุ่นซึ่งประสบความสำเร็จในการปฏิรูปกองทัพอย่างเป็น รูปธรรม กองทัพสยามสามารถสั่งซื้อยุทโธปกรณ์จำนวนมากจากญี่ปุ่นโดยไม่มีข้อติดขัดใด ๆ และญี่ปุ่นเองก็ยินดีที่จะขยายอาวุธ ให้สยาม สถานการณ์ดังกล่าวทำให้สยามเริ่มลดการพึ่งพาทางการทหารจากมหาอำนาจตะวันตก ยิ่งกว่านั้น สยามเริ่มมองหา ช่องทางที่จะพึ่งพาตนเองด้วยการผลิตยุทโธปกรณ์ทางการทหารด้วยตนเอง แน่แน่นอนว่าญี่ปุ่นเองก็ไม่ปล่อยให้โอกาสที่จะขยาย อิทธิพลเข้ามายังกองทัพสยามมากขึ้นผ่านการช่วยเหลือในการสร้างโรงงานผลิตอาวุธของกองทัพสยามหลุดลอยไป

2.2 สร้างโรงงานผลิตอาวุธ

หลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 รัฐบาลสยามได้เร่งปฏิรูปกองทัพผ่านการส่งคนไปศึกษาต่อวิชาทหารรวมทั้งการนำเข้า ยุทโธปกรณ์จากมหาอำนาจตะวันตก อย่างไรก็ตาม ขนชั้นนำสยามก็ตระหนักดีว่าการพึ่งพาตะวันตกเช่นนี้จะส่งผลเสียต่อ สยามในอนาคตหากสยามมีข้อพิพาทกับมหาอำนาจตะวันตกอีกครั้ง สยามควรต้องพึ่งพาตนเองได้ในทางการทหาร อย่างน้อย ก็ควรผลิตกระสุนปืนเองได้ ด้วยเหตุนี้ ใน พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการให้ตั้ง นายทหารระดับผู้บังคับบัญชาในกองทัพเป็นคณะกรรมการ ได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เจ้าพระยา สุรศักดิ์มนตรี พระยาสิทธิราชเดโช พระยาชลยุทธ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เพื่อหารือกันในเรื่อง การสร้างโรงงานผลิตอาวุธ (*Rueang cha tang*, 1900) ทว่าเรื่องดังกล่าวได้เงียบหายไป จนกระทั่งใน พ.ศ. 2449 ทางพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชมีพระหัตถ์เลขาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า กองทัพจำเป็นต้องก่อตั้งโรงงานผลิตกระสุนปืน เนื่องจากปืนที่สั่งซื้อมาจากญี่ปุ่นนั้นจำเป็นต้องใช้กระสุนชนิดใหม่ซึ่งมีอายุ การใช้งานสั้น ด้วยเหตุนี้ หากสั่งซื้อจากต่างประเทศและนำมาเก็บไว้ กระสุนเหล่านี้ก็จะเสียก่อนที่จะได้ใช้ กองทัพบกจึงเสนอ ให้ผลิตกระสุนขึ้นเองแทนที่จะต้องสั่งซื้อและนำมาเก็บไว้คราวละจำนวนมาก (*Sang rong tham awut*, 1906–1909)

กองทัพบกได้เริ่มต้นโครงการสร้างโรงงานผลิตกระสุน โดยให้ชาติต่าง ๆ เสนอราคาสำหรับการสร้างโรงงานเข้ามา ปรากฏว่าทางญี่ปุ่นได้เสนอราคาสำหรับการสร้างโรงงานกระสุนถูกกว่าประเทศอื่น ซึ่งในมุมมองของกระทรวงการต่างประเทศ แล้วกองทัพบกควรจะสร้างโรงงานผลิตอาวุธโดยพยายามพึ่งพาญี่ปุ่นให้น้อยที่สุด เพื่อไม่ให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกกังวลต่อ ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเป็นพิเศษระหว่างสยามและญี่ปุ่น แต่สำหรับกองทัพบกและนายทหารชั้นผู้ใหญ่กลับมองว่าการที่ญี่ปุ่น เข้ามาช่วยเหลือในการสร้างโรงงานผลิตอาวุธเป็นเรื่องที่สยามจะได้ประโยชน์ เพราะในความเป็นจริงกองทัพเองก็มองหาการ ช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเช่นกัน แต่ก็พบว่าค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อเครื่องจักรจากสหรัฐฯ มีราคาแพงกว่าญี่ปุ่น อีกทั้งยังไม่มี บริษัทนายหน้าของสหรัฐฯ ที่จะทำหน้าที่สั่งซื้อสินค้า แตกต่างกับญี่ปุ่นที่มีแผนการชัดเจนในการสร้างโรงงานผลิตอาวุธ อีกทั้ง ยังมีค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่ามาก (*Sang rong tham awut*, 1906–1909) นอกจากนี้ การให้ญี่ปุ่นเข้ามาช่วยเหลือในการตั้ง โรงงานผลิตอาวุธก็จะเป็นเรื่องสมเหตุสมผลเพราะอาวุธปืนและกระสุนปืนที่ใช้ประจำการในกองทัพสยามขณะนั้นผลิตโดย

ประเทศญี่ปุ่นเป็นหลัก ดังนั้นการสั่งซื้อเครื่องจักรสำหรับผลิตกระสุนปืนจากญี่ปุ่นจะทำให้กองทัพมั่นใจได้ว่ากระสุนปืนที่ผลิตจะสามารถใช้งานกับอาวุธปืนที่ประจำการอยู่ได้อย่างแน่นอน

กองทัพบกเองก็ตระหนักถึงอิทธิพลของญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้น เพราะญี่ปุ่นเองก็หวังที่จะให้สยามพึ่งพาความช่วยเหลือทางการทหารเช่นเดียวกับที่สยามต้องพึ่งพาตะวันตก โดยโรงงานผลิตกระสุนที่ญี่ปุ่นจะสร้างให้จำเป็นต้องใช้เครื่องจักรและชาวญี่ปุ่นเป็นที่ปรึกษา (*Sang rong tham awut*, 1906–1909) ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชที่แม้จะทรงสนับสนุนให้ซื้อเครื่องจักรจากญี่ปุ่น โดยทรงมองว่าการส่งยุทโธปกรณ์จากญี่ปุ่นเป็นหนทางหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองชาติ แต่พระองค์ก็ทรงตระหนักดีว่าสยามจะต้องไม่เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นเข้ามามีอิทธิพลในกองทัพผ่านโครงการดังกล่าว (*Sang rong tham awut*, 1906–1909) สุดท้ายแล้ว รัฐบาลได้อนุมัติโครงการดังกล่าวโดยให้ซื้อเครื่องจักรผลิตกระสุนปืนจากญี่ปุ่น (*Sang rong tham awut*, 1906–1909)

ใน พ.ศ. 2451 กองทัพบกได้ส่งทหารและเจ้าหน้าที่จำนวน 27 นาย นำโดย ม.จ.เสรรฐศิริ กฤษดากร ไปดูงานการผลิตกระสุนและตรวจรับเครื่องจักรสำหรับผลิตกระสุน การที่ผู้บังคับบัญชาระดับสูงในกองทัพบกตระหนักว่าสยามไม่ควรพึ่งพาญี่ปุ่นจนทำให้ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทมากเกินไป ทำให้กองทัพตัดสินใจสั่งซื้อเครื่องผลิตไฟฟ้าสำหรับโรงงานผลิตกระสุนจากประเทศสหรัฐอเมริกา แทนที่จะสั่งซื้อจากญี่ปุ่น (*Sang rong tham awut*, 1906–1909) สุดท้ายแล้วสยามได้ก่อตั้งโรงงานผลิตกระสุนขึ้นใน พ.ศ. 2453 พร้อมกับก่อตั้งกรมช่างแสงขึ้นมาทำหน้าที่รับผิดชอบการผลิตอาวุธ โดยมี ม.จ.เสรรฐศิริ เป็นเจ้ากรมช่างแสงคนแรก (*Sang rong tham awut*, 1906–1909)

ในขณะที่กองทัพบกสยามดูจะพึงพอใจกับการได้รับความช่วยเหลือด้านการทหารจากญี่ปุ่น แต่สำหรับรัฐบาลฝรั่งเศสแล้วสถานการณ์ดังกล่าวเป็นที่วิตกและไม่น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง ฝรั่งเศสเฝ้ามองการพัฒนากองทัพของสยามอย่างใกล้ชิดมาโดยตลอด โดยเฉพาะเมื่อสยามเริ่มพัฒนากองทัพภายใต้การช่วยเหลือของญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2449 เอ็ดเวิร์ด เฮนรี สโตรเบล (Edward Henry Strobel) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศสยาม ได้รายงานให้รัฐบาลทราบถึงทางคณะกรรมการฝ่ายกิจการต่างประเทศของสภาผู้แทนราษฎรฝรั่งเศสต้องการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษเพื่อปลดอาวุธกองทัพสยาม โดยจะแลกการค้าประกันสถานะเป็นกลางของสยาม

“... The recommendation of the Committee of Foreign Affairs of the French Chamber that negotiations should began with the British Government for the purpose of asking the disarmament of Siam in return for the neutralization of the Menam Valley. ...” (*Sang rong tham awut*, 1906–1909)

การให้ญี่ปุ่นเข้ามาช่วยพัฒนากองทัพทำให้นโยบายถ่วงดุลอำนาจของสยามในการดึงชาติมหาอำนาจเข้ามาคานอำนาจซึ่งกันและกัน มีผลต่อการเมืองระหว่างประเทศและความมั่นคงของสยามในพื้นที่ที่ติดกับอินโดจีนของฝรั่งเศส เนื่องจากญี่ปุ่นซึ่งตระหนักถึงผลประโยชน์ที่มีอยู่ในสยามจะไม่ยอมให้ชาติมหาอำนาจใดก็ตามยึดครองสยาม เพราะจะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงด้วย จึงมีความเป็นไปได้ที่ญี่ปุ่นจะดำเนินมาตรการทางการทหารเพื่อป้องกันไม่ให้สยามตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด ซึ่งในขณะนั้น ในสายตาชนชั้นนำสยาม ฝรั่งเศสเป็นชาติที่มีท่าทีที่จะเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ บทบาทของญี่ปุ่นต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามและฝรั่งเศสจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสตระหนักถึงศักยภาพของกองทัพญี่ปุ่นที่สามารถเอาชนะกองทัพฝรั่งเศสที่ประจำการอยู่ที่อินโดจีนได้ (*Sang rong tham awut*, 1906–1909)

ผลพวงจากการนำเข้ายุทธโศปกรณ์ทางการทหารจากญี่ปุ่นมากขึ้น พร้อมกับโอกาสที่ทหารสยามได้เดินทางไปดูงานกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งทางรัฐบาลและกองทัพญี่ปุ่นก็ให้การต้อนรับเป็นอย่างดีด้วยท่าทีที่เป็นมิตร ทำให้กองทัพเริ่มพิจารณาที่จะส่งนักเรียนทหารไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นเช่นเดียวกับที่เคยส่งนักเรียนทหารไปศึกษาในประเทศมหาอำนาจยุโรปอย่างเยอรมนี ฝรั่งเศส หรืออังกฤษ ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลญี่ปุ่นเองก็มีท่าทีที่จะอนุญาตให้นักเรียนทหารสยามเข้าชั้นเรียนร่วมกับนักเรียนทหารญี่ปุ่น

3. นักเรียนนายเรือไปศึกษาวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่น

รัฐบาลสยามตระหนักถึงศักยภาพของกองทัพญี่ปุ่นและมีแผนที่จะส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2447 อย่างไรก็ตาม สงครามระหว่างรัสเซียและญี่ปุ่น (Russo-Japanese War) พ.ศ. 2447-2448 ทำให้แผนการดังกล่าวต้องหยุดชะงักลงเนื่องจากความใกล้ชิดระหว่างสยามกับรัสเซียทำให้รัฐบาลสยามมองว่า ถ้าสยามส่งคนไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่นในช่วงเวลาดังกล่าวจะสร้างความไม่พอใจแก่นิโคลัสที่ 2 (Nicholas II) จักรพรรดิแห่งรัสเซีย ด้วยเหตุนี้ แผนดังกล่าวจึงต้องระงับเป็นการชั่วคราว การที่สยามตัดสินใจระงับการส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารที่ญี่ปุ่นสร้างความไม่พอใจให้กับอินะกะกิ ทูตญี่ปุ่นประจำสยามเช่นกัน เพราะการตัดสินใจเช่นนี้เป็นท่าทีว่าสยามเข้าข้างฝ่ายรัสเซีย (Momchao Sepsumanat, 1905-1907) ด้วยเหตุนี้ ใน พ.ศ. 2449 หลังจากความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและญี่ปุ่นสิ้นสุดลงแล้ว รัฐบาลสยามจึงตัดสินใจส่งคนไปศึกษาวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่นอีกครั้ง (Momchao Sepsumanat, 1905-1907) อย่างไรก็ตาม รัฐบาลสยามมีข้อกังวลว่านักเรียนทหารสยามจะไม่ได้สิทธิเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น เพราะกองทัพญี่ปุ่นมักจะยอมให้นักเรียนต่างชาติมาศึกษาวิชาทหารแต่ก็ไม่อนุญาตให้เข้าเรียนร่วมชั้นกับนักเรียนทหารญี่ปุ่นเพราะต้องการรักษาความลับทางการทหาร ทั้งส่วนของยุทธศาสตร์และข่าวกรอง เช่นเดียวกับโรงเรียนทหารของชาติในยุโรปที่มักจะไม่นิยมนักเรียนต่างชาติเข้าเรียนในหลายวิชา ร่วมกับนักเรียนของตน ด้วยเหตุนี้ เมื่อรัฐบาลจีนได้ส่งนักเรียนนายเรือของตนมาศึกษาวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่น กองทัพเรือญี่ปุ่นจึงได้จัดหลักสูตรพิเศษให้แก่จีนเหล่านี้โดยไม่ได้เรียนร่วมชั้นกับนักเรียนนายเรือญี่ปุ่น ประเด็นดังกล่าวเป็นข้อขบคิดสำคัญสำหรับกองทัพเรือไทยที่จะส่งนักเรียนนายเรือมาศึกษาที่ญี่ปุ่น เพราะด้วยนโยบายดังกล่าวที่ไม่ได้แตกต่างอะไรกับโรงเรียนนายเรือยุโรปจึงไม่มีประโยชน์อันใดที่จะส่งนักเรียนทหารของตนมาศึกษาที่ญี่ปุ่น ยกเว้นแต่เรื่องค่าใช้จ่ายที่อาจจะถูกกว่าการส่งไปศึกษาที่ยุโรป แต่ในด้านความรู้และวิทยาการทางการทหาร รวมไปถึงการที่กองทัพเรือสยามพึ่งพายุทธโศปกรณ์ของชาติยุโรปเป็นหลักแล้ว การส่งนักเรียนนายเรือมาศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นจะมีข้อเสียมากกว่าข้อดี ด้วยเหตุนี้ แนวคิดที่จะส่งทหารไปศึกษาที่ญี่ปุ่นจะเป็นเรื่องที่ยังต้องคิดทบทวนอยู่พอสมควรถึงความคุ้มค่า (Momchao Sepsumanat, 1905-1907)

ทางอินะกะกิ มั่นใจไว้ว่าจะตระหนักดีถึงข้อกังวลนี้ของรัฐบาลสยาม จึงได้พยายามเจรจาทันทีกับรัฐบาลญี่ปุ่นให้ยินยอมให้นักเรียนทหารสยามเข้าเรียนโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น และเรียนร่วมชั้นกับนักเรียนนายเรือญี่ปุ่น โดยทางรัฐบาลญี่ปุ่นมีข้อแลกเปลี่ยนกับการที่รัฐบาลสยามจะซื้อยุทธโศปกรณ์จากญี่ปุ่น ทั้งการต่อเรือตอร์ปิโดจากอู่ควาซากิ การสั่งปืนใหญ่จากบริษัทฮิตซุย รวมไปถึงการจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ารับราชการในกองทัพสยาม ทั้งแพทย์ นายช่าง ยังไม่รวมถึงในอนาคตที่รัฐบาลญี่ปุ่นต้องการให้นายทหารเรือญี่ปุ่นเข้ารับราชการในกองทัพเรือสยามแทนนายทหารเรือเดนมาร์ก และให้กองทัพเรือสยามซื้อเรือรบประเภทเรือลาดตระเวนจากญี่ปุ่น (Phraratchakuman, 1907)

รัฐบาลญี่ปุ่นได้กำหนดแผนการเรียนของนักเรียนนายเรือไทยไว้ว่า นักเรียนนายเรือไทยจะต้องเข้ารับการศึกษาวชิชาสามัญและภาษาญี่ปุ่นเป็นเวลา 2 ปี ก่อนเข้าเรียนโรงเรียนนายเรืออีกเป็นเวลา 5 ปี (Phraratchakuman, 1907) โดยช่วงแรกนั้น ญี่ปุ่นได้ตกลงว่านักเรียนนายเรือจะอยู่ภายใต้การดูแลของ น.อ.ทาคาราเบะ ทาเคชิ (Takarabe Takeshi)

เลขานุการกองบัญชาการทหารสูงสุดของญี่ปุ่น (Imperial General Headquarters)⁷ ซึ่งสุดท้ายแล้วรัฐบาลไทยได้ส่งนักเรียนนายเรือทั้งหมด 10 นาย⁸ ซึ่งหนึ่งในนักเรียนคือ ม.จ.เสพสมนัส พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ไปศึกษาวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2449⁹ โดยนักเรียนเหล่านี้แบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่เรียนวิชาเกี่ยวกับการเดินเรือ กับอีกกลุ่มหนึ่งไปเรียนวิชาช่างกล (Phraratchakuman, 1907)

น่าสนใจว่าทางรัฐบาลสยามตัดสินใจส่งนักเรียนเหล่านี้ไปเรียนโดยให้เป็นชาวน้อยที่สุด และให้ไปในฐานะนักเรียนพลเรือนที่ไปเรียนวิชาสามัญ (Phraratchakuman, 1907) ประเด็นดังกล่าวมองได้ว่าทางรัฐบาลสยามเองไม่ต้องการให้ชาติมหาอำนาจยุโรปอื่น ๆ ทราบถึงการที่สยามเริ่มส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารที่ญี่ปุ่น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออำนาจทางการทหารของไทยและมหาอำนาจตะวันตกในอนาคตที่สยามจะมีตัวเลือกทางการทหารมากขึ้น ไม่ใช่มีเพียงการพึ่งพายุโรปเหมือนที่ผ่านมา สำหรับญี่ปุ่นการอนุญาตให้คนไทยเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือนับว่าเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เพราะก่อนหน้านี้ทหารจีนที่มาเรียนวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่นก็ถูกส่งไปโรงเรียนสำหรับคนต่างชาติโดยเฉพาะ ฉะนั้นหากเรื่องดังกล่าวเป็นข่าวออกไปประเทศอื่นก็อาจจะเรียกร้องขอให้ญี่ปุ่นรับทหารของตนเข้าเรียนในโรงเรียนทหารเช่นเดียวกับกรณีของสยาม (Phraratchakuman, 1907)

อย่างไรก็ตาม หนึ่งปีหลังจากนักเรียนนายเรือสยามเดินทางไปถึงญี่ปุ่น นักเรียนเหล่านี้ก็กลับไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น เนื่องจากกองทัพเรือญี่ปุ่นตัดสินใจที่จะให้นักเรียนนายเรือไทยเข้าเรียนร่วมกับนักเรียนนายเรือจีน ซึ่งวิชาที่จะได้เรียนนั้นมีเพียงวิชาการเดินเรือเพื่อค้าขาย กับวิชาปืนใหญ่และตอร์ปิโดเท่านั้น โดยรัฐมนตรีกระทรวงทหารเรือญี่ปุ่นให้เหตุผลว่าหากกองทัพเรือญี่ปุ่นอนุญาตให้นักเรียนนายเรือไทยเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น ก็จะต้องอนุญาตให้นักเรียนนายเรือจีนเข้าเรียนด้วย (Phraratchakuman, 1907)

การปฏิเสธที่จะให้นักเรียนนายเรือไทยเข้าเรียนโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น ทำให้กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น และทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ให้คำสัญญากับรัฐบาลสยามไว้แล้วว่าทหารไทยจะได้เข้าเรียนร่วมกับนักเรียนนายเรือญี่ปุ่น จะเป็นฝ่ายที่กังวลใจกับท่าทีของกระทรวงทหารเรือญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เพราะการยอมให้ทหารเรือไทยเข้าเรียนโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่นอยู่บนเงื่อนไขข้อแลกเปลี่ยนด้านการค้าและความมั่นคงของทั้งสองประเทศ (Phraratchakuman, 1907) และในส่วนของรัฐบาลสยามก็แสดงท่าทีชัดเจนว่าหากญี่ปุ่นจำกัดการเรียนของนักเรียนไทยให้เท่ากับนักเรียนจีนแล้ว รัฐบาลไทยก็ไม่มีทางเลือกอื่นที่จะต้องส่งทหารไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่น สาเหตุเดียวที่รัฐบาลสยามตัดสินใจส่งทหารไปญี่ปุ่นก็เพราะข้อตกลงระหว่างสยามกับทูตอินะกะกิว่ากองทัพญี่ปุ่นจะยินยอมให้ทหารไทยเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น ไม่ใช่โรงเรียนที่ตั้งขึ้นมาสำหรับฝึกทหารต่างชาติโดยเฉพาะ (Phraratchakuman, 1907) ด้วยเหตุนี้ การเจรจาต่อรองระหว่างรัฐบาลสยามและญี่ปุ่นจึงเริ่มต้นขึ้น ด้วยความช่วยเหลือจากอินะกะกิ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงตกลงที่จะส่ง น.อ.นากามูระ (Capt. Nakamura) เข้ามาดูงานกองทัพเรือรวมทั้งการเรียนการสอนของโรงเรียนนายเรือสยามเพื่อดูว่ารูปแบบการเรียนการสอนมีความคล้ายคลึงกันมากน้อยเพียงใด (Phraratchakuman, 1907)

น.อ.นากามูระได้เขียนรายงานกลับไปทางญี่ปุ่นว่า การเรียนการสอนของโรงเรียนนายเรือสยามมีโครงสร้างเช่นเดียวกับของญี่ปุ่นแต่หลักสูตรคุณภาพต่ำกว่า ด้วยเหตุนี้ นักเรียนนายเรือไทยสามารถเข้าเรียนโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่นได้โดยไม่มีปัญหาใด ๆ (Phraratchakuman, 1907) นอกจากนี้ นากามูระได้แนะนำว่ากองทัพเรือสยามควรจ้างนายทหารญี่ปุ่นมาเป็นอาจารย์สอนที่โรงเรียนนายเรือ เพื่อให้การส่งนักเรียนนายเรือไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นทำได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าฟ้า

⁷ ทาคาราระเบะ ทาเคชิ เป็นนายทหารที่สำเร็จการศึกษาวิชาทหารเรือจากอังกฤษ โดยเป็นบุตรเขยของจอมพลเรือยามาโมโตะ กอนโหะ (Yamamoto Gonnohyōe)

⁸ นักเรียนนายเรือที่ถูกส่งไปศึกษาที่ญี่ปุ่นประกอบด้วย ม.จ.เจริญสุข, ม.จ.เสพสมนัส, นางซาง, นายประทีป, นายวาศ, นายวงษ์, นายแดง, นายบุญรอด, นายผัน, นายเจริญ โดยในเวลาแรกกำหนดให้ศึกษาวิชานายเรือ 7 คน วิชาช่างกล 3 คน

⁹ ม.จ.เสพสมนัสสิ้นพระชนม์ที่ประเทศญี่ปุ่นด้วยกาฬโรคใน พ.ศ. 2451 ระหว่างที่ศึกษาวิชาทหารช่าง

ฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังกล่าว พระองค์มีพระดำริว่าการให้นักเรียนนายเรือไทยเรียนด้วยภาษาอื่นเป็นสิ่งที่กระทำไต่ยาก เพราะแม้แต่การเรียนเป็นภาษาไทยก็ยังคงอธิบายอยู่หลายครั้งกว่านักเรียนเหล่านั้นจะเข้าใจเนื้อหา (Phraratchakuman, 1907)

ความไม่ต้องการให้นักเรียนนายเรือไทยเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น ทำให้กองทัพเรือญี่ปุ่นเสนอทางออกใหม่ให้แก่รัฐบาลไทย ได้แก่การให้นักเรียนเหล่านี้เข้าเรียนที่โรงเรียนเดินเรือ (Nautical School) ของพลเรือนแทน โดยกองทัพเรือญี่ปุ่นจะจัดชั้นเรียนพิเศษสำหรับวิชาสงครามทางทะเล ทั้งการใช้ปืนใหญ่และตอร์ปิโดให้ต่างหากโดยแยกออกจากนักเรียนนายเรือญี่ปุ่น การจัดการเรียนการสอนเช่นนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับที่กองทัพเรือญี่ปุ่นจัดให้แก่แก่นักเรียนนายเรือจีน (Momchao Sepsumanat, 1905-1907) สภาวะมัดมือชกเช่นนี้ทำให้กองทัพเรือสยามไม่มีทางเลือกเท่าใดนักเพราะได้ส่งนักเรียนนายเรือไปอยู่ญี่ปุ่นเกือบสองปีแล้ว การจะเรียกนักเรียนเหล่านี้กลับมาที่จะเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า เพราะอย่างน้อยนักเรียนที่ส่งไปก็มีความสามารถในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นได้แล้ว ท้ายที่สุด รัฐบาลสยามตัดสินใจติดต่อนายโคจิโร มัตซึคิตะ (Kojiro Matsukata) ผู้อำนวยการอู่ต่อเรือคาวาซากิ เพื่อขอให้นักเรียนนายเรือไทยไปศึกษาวิชาช่างกลที่อู่คาวาซากิ เมืองโกเบ (Kobe) ใน พ.ศ. 2451 แทนที่จะศึกษาตามหลักสูตรที่กองทัพเรือญี่ปุ่นจัดให้ (Song nak-rian thahanruea, 1908-1913)

การเรียนวิชาช่างที่อู่คาวาซากิก็ไม่ใช่ว่าทหารเหล่านี้จะมีสภาพเป็นพลเรือน เพราะอู่คาวาซากิเองก็ทำหน้าที่ฝึกหัดทหารเรือฝ่ายช่างญี่ปุ่นอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการเรียนและการฝึกจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการฝึกทหาร โดยในช่วงแรกนักเรียนทุกคนจะต้องเข้าเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ และเคมี เพื่อเตรียมตัวสำหรับการศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ต่อไป นอกจากนี้นักเรียนจะต้องฝึกปฏิบัติงานช่างในส่วนต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้งานช่างในเรือก่อนที่จะฝึกปฏิบัติงานจริง (Song nak-rian thahanruea, 1908-1913) สุดท้ายแล้ว เมื่อนักเรียนนายเรือไทยที่เหลือได้ฝึกหัดอยู่ที่ญี่ปุ่นจนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2456 ทางอู่คาวาซากิก็มีจดหมายแจ้งกับทางการสยามว่านักเรียนเหล่านี้มีความรู้เกือบพร้อมที่จะเข้าประจำการในกองทัพเรือสยามแล้ว โดยแนะนำให้ฝึกเพิ่มเติมกับเรือฝึกซ่อมช่างกลของกองทัพเรือญี่ปุ่น ซึ่งอู่คาวาซากิได้ทาบทามให้ล่วงหน้าแล้ว และกองทัพเรือเองก็มีท่าทีจะอนุญาตให้นักเรียนนายเรือเข้าประจำการในเรือรบญี่ปุ่นได้ (Krasuang thahanruea, 1912)

สุดท้ายแล้ว นักเรียนนายเรือไทยได้เข้าฝึกกับกองทัพเรือญี่ปุ่นในเรือรบสุการ์ (Sugaru battleship) โดยเริ่มต้นการฝึกในวันที่ 21 พฤศจิกายน โดยเรือจะเดินทางออกจากฐานทัพเรือที่เมืองโยโกสุกะ (Yokosuka naval base) ไปเมืองคาโกชิม่า (Kagoshima) ระหว่างที่นักเรียนนายเรือไทยประจำการอยู่ในเรือรบญี่ปุ่นจะต้องปฏิบัติตนเช่นเดียวกับนักเรียนนายเรือญี่ปุ่น รวมทั้งเครื่องแบบก็ต้องใช้เครื่องแบบทหารญี่ปุ่นด้วย น่าสนใจว่านักเรียนนายเรือวงษ์และนักเรียนนายเรือเจริญได้มีจดหมายรายงานการฝึกของตนกลับมายังสถานทูตไทยประจำกรุงโตเกียว โดยเนื้อหาในจดหมายของทั้งสองคนได้บรรยายถึงชีวิตประจำวันและการฝึกหัดงานช่างในเรือ (Krasuang thahanruea, 1912) ซึ่งในจดหมายทั้งสองฉบับแสดงให้เห็นว่ากองทัพเรือญี่ปุ่นได้มอบหมายให้นักเรียนไทยประจำการดูแลเครื่องยนต์ส่วนต่าง ๆ ในเรือ ทั้งห้องเครื่องจักร ห้องหม้อน้ำ และห้องไฟฟ้า (Krasuang thahanruea, 1912)

การที่กองทัพเรือญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้นักเรียนนายเรือไทยเข้าเรียนที่โรงเรียนนายเรือกลับกลายเป็นว่าการส่งทหารไปศึกษาต่อวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่นนั้นถูกกีดกันมากกว่าการส่งทหารไปศึกษาวิชาทหารที่ยุโรปเสียอีก เพราะในกรณีของการส่งคนไปศึกษาที่ยุโรปนั้น นักเรียนนายเรือไทยยังได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนวิชาพร้อมกับนักเรียนนายเรือท้องถิ่น ยกเว้นวิชาที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์หรือความมั่นคง ทว่าในกรณีของญี่ปุ่นกลับพบว่ากองทัพเรือญี่ปุ่นปฏิเสธไม่ให้นักเรียนนายเรือไทยเข้าเรียนในชั้นเรียนของโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่นทุกวิชา ประเด็นดังกล่าวทำให้ตระหนักได้ว่ากองทัพเรือญี่ปุ่นเองมีแนวโน้มที่จะมองว่าชาติในเอเชียอาจจะเป็นคู่แข่งของตนได้ตลอดเวลา ซึ่งกำลังทางเรือนับว่าเป็นกำลังหลักในการขยายอาณานิคม ด้วยเหตุนี้ การให้นักเรียนนายเรือต่างชาติเข้าศึกษาที่โรงเรียนนายเรือญี่ปุ่นจึงอาจส่งผลกระทบต่อแผนการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในอนาคต

สำหรับรัฐบาลไทยแล้ว การหวังพึ่งพาความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในการพัฒนากองทัพเรือผ่านการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อไม่เป็นอย่างไรที่ถึงความหวังไว้ เพราะดูเหมือนว่าการส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารเรือที่ญี่ปุ่นจะได้รับความรู้ทางการทหารน้อย

กว่าการส่งนักเรียนไปเรียนต่อที่ยุโรป ด้วยเหตุนี้ จำนวนนักเรียนนายเรือที่ส่งไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นนับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 จึงไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จนกระทั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่รัฐบาลสยามมีความสัมพันธ์อันดีกับญี่ปุ่น ทำให้หันไปพึ่งพาการสนับสนุนทางการทหารจากญี่ปุ่นมากขึ้น พร้อมกับจำนวนนายทหารเรือที่ถูกส่งไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่นก็เพิ่มจำนวนขึ้นตามไปด้วย

4. กองทัพพบกับการส่งนักเรียนนายร้อยไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่น

ระหว่างที่กองทัพเรือส่งนักเรียนทหารไปศึกษาที่ญี่ปุ่น กองทัพบกก็ให้ความสนใจที่จะใช้ญี่ปุ่นเป็นต้นแบบในการพัฒนากองทัพเช่นกัน โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชได้เสด็จเยือนญี่ปุ่นและจีนเพื่อเยี่ยมชมกิจการทหารของกองทัพทั้งสองชาติ ซึ่งพระองค์ทรงมีรายงานสรุปกิจการของกองทัพญี่ปุ่นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรายงานฉบับนี้ได้อธิบายว่า แม้อังกฤษจะสามารถเอาชนะกองทัพรัสเซียได้แล้ว แต่ญี่ปุ่นก็ยังคงเร่งพัฒนากองทัพของตนอย่างต่อเนื่อง ปืนใหญ่และอาวุธที่ทันสมัยถูกนำเข้าประจำการ นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังเปลี่ยนวิธีการเกณฑ์ทหารให้มีประสิทธิภาพรวมถึงการเพิ่มหน่วยทหารในกองทัพบก สำหรับกองทัพเรือที่ญี่ปุ่นกำลังสร้างอยู่ต่อเรือขึ้นมาใหม่ซึ่งจะสามารถสร้างเรือที่มีขนาดใหญ่กว่าที่เคยสร้าง ประเด็นที่สำคัญที่สุดในรายงานของพระองค์ก็คือ รัฐบาลญี่ปุ่นนั้นไม่ลังเลใจที่จะใช้งบประมาณจำนวนมากในการสร้างความแข็งแกร่งให้กองทัพตนเพราะญี่ปุ่นคาดเดาว่าตนเองจะต้องเข้าสู่สงครามในอนาคต (Rai-ngan, 1907)

รายงานฉบับดังกล่าวลงรายละเอียดไปถึงรูปแบบการจัดการกองทัพญี่ปุ่น ทั้งการเกณฑ์ทหาร หน่วยรบต่าง ๆ และที่สำคัญยังมีหลักสูตรการฝึกและการเรียนของทหารญี่ปุ่น โดยในเอกสารได้นำเสนอว่ากองทัพญี่ปุ่นแบ่งการฝึกทหารออกเป็นเหล่าต่าง ๆ ได้แก่ ทหารราบ ทหารม้า ทหารปืนใหญ่ ทหารช่าง และทหารพาหนะ (Rai-ngan, 1907) นอกจากนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชยังมีรายงานเกี่ยวกับโรงเรียนนายร้อยที่เมืองกวางตุ้ง ซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพมากที่สุดในบรรดาโรงเรียนนายร้อยในประเทศจีน ด้วยวิธีการจัดการโรงเรียนนายร้อยของจีนนั้น มณฑลแต่ละมณฑลจะมีโรงเรียนนายร้อยของตนเอง ด้วยเหตุนี้ คุณภาพโรงเรียนทหารในแต่ละมณฑลจึงแตกต่างกัน สิ่งที่น่าสนใจคือโรงเรียนนายร้อยกวางตุ้งนี้ได้ใช้ทหารญี่ปุ่นเป็นอาจารย์ถึง 15 คน (Rai-ngan, 1907)

จะเห็นว่าสำหรับนายทหารไทยในขณะนั้น ญี่ปุ่นได้กลายเป็นชาติมหาอำนาจทางการทหารในเอเชีย ที่ชาติขนาดใหญ่กระทั่งจีนยังต้องพึ่งพาความรู้ของญี่ปุ่น ทั้งการส่งนักเรียนทหารไปศึกษาที่ญี่ปุ่นหรือการจ้างทหารญี่ปุ่นมาเป็นอาจารย์ในโรงเรียนนายร้อย ประเด็นดังกล่าวได้ตอกย้ำให้กองทัพสยามตระหนักว่าการพึ่งพาญี่ปุ่นเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สยามจะสามารถใช้ในการพัฒนากองทัพได้ ด้วยเหตุนี้ สามปีหลังจากที่กองทัพเรือได้ส่งนักเรียนนายเรือไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่น กองทัพบกก็ได้พิจารณาที่จะส่งนักเรียนทหารบกไปศึกษาที่ญี่ปุ่นเช่นกัน โดยใน พ.ศ. 2451 รัฐบาลญี่ปุ่นมีหนังสือถึงกองทัพบกว่าจะอนุญาตให้สยามส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารบกที่โรงเรียนนายร้อยญี่ปุ่นได้ไม่เกิน 5 คน ตามที่รัฐบาลสยามเคยร้องขอ (Song nak-rian thahanbok, 1908) ทางญี่ปุ่นมองว่ารัฐบาลสยามได้ส่งนักเรียนไปเรียนที่เยอรมนีเป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่เดิมนั้นญี่ปุ่นก็ส่งทหารไปเรียนที่เยอรมนีเป็นจำนวนมากเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ คุณภาพทหารกองทัพญี่ปุ่นจึงไม่ได้แตกต่างจากเยอรมนี ดังนั้น การที่รัฐบาลสยามจะส่งนักเรียนทหารมาเรียนที่ญี่ปุ่นก็น่าจะได้ผลเท่ากับส่งไปเรียนที่เยอรมนี (Phraratchakuman, 1907)

อย่างไรก็ตาม กองทัพสยามก็มีข้อกังวลว่านักเรียนทหารบกที่ส่งไปอาจจะไม่ได้เข้าเรียนโรงเรียนนายร้อยเช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นกับนักเรียนนายเรือไทย ที่ถูกส่งไปตั้งแต่ พ.ศ. 2449 แต่กระทั่งถึง พ.ศ. 2452 นักเรียนไทยเหล่านี้ก็ยัง

ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนที่โรงเรียนนายเรือญี่ปุ่น จนสุดท้ายต้องไปเรียนที่อุควาซากิ ประเด็นนี้ได้กลายเป็นข้อขบคิดให้กองทัพพบในการส่งนักเรียนไปเรียนที่ญี่ปุ่นเพราะกลัวว่าจะประสบปัญหาเช่นเดียวกับนักเรียนนายเรือ (*Phraratchakuman*, 1907)

ในประเด็นดังกล่าว จอมพลเทระอุชิ มะสะตะเกะ (Terauchi Masatake) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารบกของญี่ปุ่น ได้ให้คำสัญญากับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชไว้ว่ากองทัพญี่ปุ่นสัญญาว่าจะรับนักเรียนทหารไทยเข้าเรียนที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก เพราะมุมมองของกองทัพบกนั้นแตกต่างจากกองทัพเรือ ซึ่งกองทัพเรือมองว่าวิชาทหารเรือเป็นสิ่งที่ต้องรักษาเป็นความลับ สำหรับกองทัพบกแล้ว การต้องจัดการสอนพิเศษสำหรับนักเรียนทหารต่างชาติเหมือนกับที่ทำให้ทหารจีนได้สร้างความยุ่งยากให้กองทัพญี่ปุ่น (*Phraratchakuman*, 1907) ซึ่งเทระอุชิได้แนะนำให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงติดต่อกระทรวงการต่างประเทศ ส่งหนังสืออย่างเป็นทางการถึงรัฐบาลญี่ปุ่นเพื่อให้เป็นข้อตกลงอย่างเป็นทางการ ซึ่งเทระอุชิสัญญาว่าจะเป็นคนสนับสนุนประเด็นนี้ (*Phraratchakuman*, 1907)

พร้อมกันนี้ กองทัพญี่ปุ่นยังได้ส่งบันทึกช่วยจำถึงรัฐบาลสยาม เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนสอนที่นักเรียนนายร้อยไทย ซึ่งจะเข้าศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยญี่ปุ่นต้องปฏิบัติ ในบันทึกช่วยจำของกองทัพญี่ปุ่นมีข้อกำหนดว่านักเรียนที่จะเข้าเรียนโรงเรียนนายร้อยญี่ปุ่นต้องสอบคัดเลือกเช่นเดียวกับคนญี่ปุ่น และต้องเข้าศึกษาที่โรงเรียนเตรียมทหาร (Imperial Central Cadet School) ก่อนเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายทหารบก (The Military Academy) และเข้าฝึกในหน่วยต่าง ๆ ของกองทัพญี่ปุ่น บันทึกช่วยจำฉบับนี้ได้เน้นย้ำให้รัฐบาลไทยเห็นว่าหากตัดสินใจส่งนักเรียนนายร้อยทหารบกไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่น นักเรียนนายร้อยเหล่านี้จะได้รับสิทธิ์เข้าเรียนร่วมชั้นกับนักเรียนนายร้อยญี่ปุ่น และยังมีโอกาสเข้าฝึกทหารกับหน่วยทหารของญี่ปุ่นด้วย (*Song nak-rian thahanbok*, 1908) แน่นนอนว่าการจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวจะเป็นประโยชน์สำหรับกองทัพไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะกองทัพมีโอกาสเข้าถึงความรู้ทางการทหารและยุทธศาสตร์การทหารญี่ปุ่นในทุกด้าน ต่างกับนักเรียนนายเรือที่ถูกส่งไปเรียนที่ญี่ปุ่น หรือนักเรียนนายทหารบกที่ไปศึกษาต่อที่ยุโรปซึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนในบางชั้นเรียน

ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชจึงมีพระดำริว่าการส่งทหารไปเรียนที่ญี่ปุ่นจะเป็นผลดีกับกองทัพสยาม เพราะก่อนหน้านี้สยามส่งนักเรียนทหารไปเรียนที่ยุโรปอย่างเดียว ทำให้ไม่ทราบถึงระบบกองทัพของชาติตะวันตก โดยเฉพาะมหาอำนาจเอเชียอย่างญี่ปุ่น ดังนั้น การส่งนักเรียนไปญี่ปุ่นจะทำให้กองทัพสยามได้ทราบองค์ความรู้ทางทหารญี่ปุ่น นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องค่าใช้จ่ายที่การส่งนักเรียนทหารไปศึกษาที่ญี่ปุ่นมีราคาถูกกว่าส่งไปยุโรป (*Phraratchakuman*, 1907) ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงทูลแนะนำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งนักเรียนทหารบกประมาณสองนายไปศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกของญี่ปุ่น โดยเลือกคนที่คุ้นเคยกับญี่ปุ่นหรือมีความรู้ภาษาญี่ปุ่นบ้างแล้ว ซึ่งกองทัพได้เลือกนักเรียนนายร้อยสิทธิ์ แสง-ชูโต ซึ่งเป็นบุตรของ พล.ต.พระยาสุรเสนา (กลิ่น แสง-ชูโต) ด้วยเหตุผลว่ามีคนี่รู้จักกับพระยาสุรเสนาอยู่ที่ญี่ปุ่น และนายจรรยา โชติกเสถียร บุตรของพระยานวิศรราชกิจ (สาย โชติกเสถียร) ซึ่งมีความรู้ภาษาญี่ปุ่นอยู่บ้าง (*Phraratchakuman*, 1907)

การส่งทหารไปศึกษาวิชาทหารบกชุดแรกแม้จะได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากกองทัพญี่ปุ่น โดยได้อนุญาตให้นักเรียนทหารทั้งสองนายเข้าเรียนต่อยังโรงเรียนเตรียมทหาร ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับเตรียมตัวศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อย (*Krasuang kalahom rian*, 1913) นอกจากนี้ กองทัพญี่ปุ่นยังจะอนุญาตให้นายทหารทั้งสองเข้าประจำการในกองทัพญี่ปุ่นเพื่อเป็นการฝึกประสบการณ์ด้านการทหาร (*Song nak-rian thahanbok*, 1908) ทว่าใน พ.ศ. 2456 ครอบครัวของนักเรียนทั้งสองนายได้ขออนุญาตให้ลาออกจากโรงเรียนทหารญี่ปุ่นและกลับมาเมืองไทย (*Krasuang kalahom rian*, 1913) ด้วยเหตุนี้ การส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่นในช่วงแรกจึงล้มเหลวทั้งของกองทัพบกและกองทัพเรือ

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทั้งด้านการเมืองและการทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเป็นไปในทางที่ดี ชนชั้นนำสยามมีท่าทีพึงพอใจกับการตั้งญี่ปุ่นมาถ่วงดุลอำนาจกับชาติมหาอำนาจตะวันตก รวมทั้งยังสามารถจัดหาทุนยุโรปกรณีทางการทหารจากญี่ปุ่นได้โดยง่าย ปัจจัยดังกล่าวทำให้สยามพึงพาการช่วยเหลือทางการทหารจากญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ทำให้ญี่ปุ่น

มีความต้องการที่จะให้กองทัพสยามพึ่งพาญี่ปุ่นมากขึ้น ส่งผลให้ญี่ปุ่นอนุญาตให้ทหารไทยเข้ามาศึกษาที่โรงเรียนทหารในระดับต่าง ๆ รวมทั้งการยอมขายยุทโธปกรณ์ให้แก่สยามโดยง่าย

5. ความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างไทยและญี่ปุ่นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

หลังจากที่รัฐบาลไทยเริ่มส่งคนไปเรียนวิชาทหารที่ญี่ปุ่นได้ระยะหนึ่ง รัฐบาลญี่ปุ่นเองก็ต้องการรับรู้พัฒนาการของกองทัพไทย ด้วยเหตุนี้จึงได้ส่งทหารญี่ปุ่นเข้ามาดูงานกองทัพไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นจำนวนมาก โดยใน พ.ศ. 2460 ญี่ปุ่นได้ส่งหนังสือแจ้งขออนุญาตทางการไทยให้ทหารญี่ปุ่นที่สังกัดกรมทหารปืนใหญ่ประกอบด้วย ร.อ.อินุซุกะ (Capt. Inuzaka) และ ร.อ.โอฮาระ (Capt. Ohara) เข้ามาดูงานในกิจการกองทัพไทยทั้งในส่วนของการทหารบกและทหารเรือ (*Naithahan puenyai Yipun, 1917-1918*) โดยกิจการที่นายทหารทั้งสองต้องการเข้าชมคือโรงงานปืนใหญ่ คลังแสง ค่ายทหาร ประสิทธิภาพของปืนใหญ่ การขนส่ง รวมไปถึงโรงเรียนทหารทั้งโรงเรียนนายร้อยและโรงเรียนนายสิบ รวมไปถึงโรงเรียนการบินด้วย (*Naithahan puenyai Yipun, 1917-1918*)

แม้ว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ (หม่อมราชวงศ์อรุณ ฉัตรกุล) เสนาบดีกระทรวงกลาโหมในขณะนั้นจะไม่ขัดข้องกับการอนุญาตให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามาดูงานกองทัพไทย เพียงขอให้นายทหารญี่ปุ่นทั้งสองนายเข้าพบเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ที่ศาลาว่าการกระทรวงกลาโหมตามธรรมเนียมปฏิบัติ (*Naithahan puenyai Yipun, 1917-1918*) อย่างไรก็ตาม ลักษณะสำคัญของกองทัพไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แยกส่วนการบริหารราชการ ระหว่างเสนาบดีกระทรวงกลาโหมที่ดูแลเรื่องกิจการทั่วไปของกองทัพ กับเสนาธิการทหารบกซึ่งขณะนั้นผู้ดำรงตำแหน่งคือสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ รับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับยุทธการของกองทัพ ด้วยเหตุนี้ อำนาจในการตัดสินใจว่าจะอนุญาตให้ใครเข้าชมหน่วยงานทหารบกจึงตกอยู่กับเสนาธิการ

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทรงได้รับกราบบังคมทูลว่านายทหารญี่ปุ่นทั้งสองนายต้องการเข้าชมคลังแสงของกองทัพ จึงปฏิเสธที่จะให้นายทหารเข้าชม โดยทรงให้เหตุผลว่าไม่เคยมีธรรมเนียมให้ทหารต่างชาติเข้าชมคลังแสง ซึ่งถ้าอนุญาตให้ทหารญี่ปุ่นทั้งสองนายเข้าชมได้ก็จะทำให้นายทหารชาติอื่น ๆ ร้องขอเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ กระทรวงการต่างประเทศจึงได้ตอบปฏิเสธกองทัพญี่ปุ่นในกรณีดังกล่าว (*Naithahan puenyai Yipun, 1917-1918*) พร้อมกันนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือก็ปฏิเสธไม่ให้นายทหารทั้งสองนายเข้าชมคลังแสงของกองทัพเรือเช่นกัน (*Naithahan puenyai Yipun, 1917-1918*)

“... But I am asked to state that the military authorities extremely regret not to be in a position to comply with the request of the said officers to be shown the ordnance factory and the ordnance store, as hitherto both these places have not been visited by foreign officers of whatever nationality and to make an exception in favor of officers of the IJA would create a precedent with it would be difficult for the Royal Military Authorities to waive were a similar request to be made by other foreign officers. ...” (*Naithahan puenyai Yipun, 1917-1918*)

ในขณะที่ญี่ปุ่นยินดีให้ทหารไทยเข้าเยี่ยมชมโรงงานผลิตอาวุธรวมถึงหน่วยงานทหารต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามผู้นำกองทัพไทยกลับดำเนินนโยบายทางการทหารอย่างระมัดระวังและไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นล่วงรู้ความลับทางการทหารใด ๆ แต่ในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่กองทัพไทยพึ่งพากองทัพญี่ปุ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็พบว่า การปฏิบัติต่อนายทหารญี่ปุ่นที่ขอเข้ามาดูกิจการกองทัพเป็นไปในลักษณะของความไว้วางใจ และมีท่าทียินดีที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาดูงานกิจการกองทัพไทยเสียด้วยซ้ำ

การส่งนักเรียนทหารไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่นนั้นไม่ได้มีความสำคัญแค่เรื่องการพัฒนากองทัพ แต่ยังรวมไปถึงบทบาทของชาติมหาอำนาจที่มีอยู่ในกองทัพสยาม ด้วยเหตุนี้จึงไม่ใช่แค่สยามเท่านั้นที่ต้องการส่งนักเรียนทหารไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ แต่ชาติมหาอำนาจเองก็มีความต้องการที่จะรับนักเรียนทหารสยามเข้าเรียนด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้าเรียนวิชาทหารของทหารต่างชาติย่อมส่งผลต่อความมั่นคงในความลับทางการทหาร ด้วยเหตุนี้ ในมุมมองของฝ่ายความมั่นคงญี่ปุ่นจึงรู้สึกว่าการให้นักเรียนสยามเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือญี่ปุ่นอาจไม่คุ้มค่างกับผลประโยชน์ที่กองทัพเรือญี่ปุ่นจะได้รับ แต่ในมุมมองของกระทรวงการต่างประเทศนั้น การยินยอมให้นักเรียนไทยเข้าเรียนในโรงเรียนนายเรือจะเป็นประโยชน์กับญี่ปุ่นในระยะยาวมากกว่า เพราะมีผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่รัฐบาลญี่ปุ่นต้องการเข้าไปขยายอิทธิพลในสยาม นอกจากนี้ ในมุมมองของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นกองทัพไทยก็ดูไม่ใช่คู่แข่งทางการทหารที่จะสามารถพัฒนากองทัพเทียบเท่าญี่ปุ่นได้ในอนาคตอันใกล้

รัฐบาลสยามได้เริ่มส่งทหารและนักเรียนทหารไปศึกษาที่ญี่ปุ่น ซึ่งจำนวนทหารที่ถูกส่งไปญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มคนที่เป็นที่ไปศึกษาในประเทศดังกล่าวโดยมากแล้วเป็นสามัญชนหรือไม่ก็เป็นเชื้อพระวงศ์ระดับล่างในชั้นหม่อมเจ้าหรือหม่อมราชวงศ์ มากกว่าที่จะเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่ถูกส่งไปศึกษาที่ยุโรป ปัจจัยที่รัฐบาลสยามใช้ในการตัดสินใจส่งคนไปศึกษาที่ญี่ปุ่นจำนวนมากคงหนีไม่พ้นเรื่องค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าการส่งคนไปเรียนที่ยุโรป อีกประการหนึ่งคือการได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากรัฐบาลญี่ปุ่นที่ต้องการขยายอิทธิพลของตนเฉกเช่นชาติมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งญี่ปุ่นเองก็ได้เริ่มนโยบายล่าอาณานิคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อได้เข้าครอบครองได้หัวนใน พ.ศ. 2438 รวมถึงเกาหลีใน พ.ศ. 2453 ด้วยบรรยากาศเช่นนี้จึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดที่ญี่ปุ่นจะพยายามขยายอิทธิพลมายังสยามที่เป็นเอกราช ซึ่งเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายการต่างประเทศได้โดยอิสระ

นักเรียนทหารและทหารที่ถูกส่งไปศึกษาที่ญี่ปุ่นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หนึ่งในคนที่มีโอกาสได้ไปดูกิจการทหารของญี่ปุ่นคือพระยาพลพลพยุหเสนา เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงสรายุทธสรสิทธิ์” ได้เดินทางไปดูกิจการกองทัพญี่ปุ่น รวมทั้งตรวจรับปืนใหญ่สนามที่รัฐบาลสั่งซื้อจากญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2462 แทนที่พระยาอินทวิจิตรที่เดินทางไปดูงานที่ญี่ปุ่นก่อนหน้ากับ ม.จ.ไตรทิพย์เทพสุต เทวกุล ซึ่งพระยาพลพลพยุหเสนาได้ดูงานที่ญี่ปุ่นเป็นเวลากว่า 2 ปี จนกระทั่งเดือนเมษายน พ.ศ. 2465 รัฐบาลสยามจึงได้เรียกตัวกลับ (*Krasuang kalahom song naithahan*, 1933)

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังอนุญาตให้ทหารไทยเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเสนาธิการทหาร ซึ่งก่อนหน้านี้นี้มีแค่ประเทศฝรั่งเศสเท่านั้นที่รับทหารไทยเข้าศึกษาต่อ เพราะโรงเรียนเสนาธิการทหารจะทำหน้าที่สอนยุทธศาสตร์ทางการทหารขั้นสูงให้แก่ นายทหารที่จะเป็นผู้บังคับบัญชา ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาที่สอนในโรงเรียนเสนาธิการทหารจึงเป็นเรื่องของความมั่นคงและความลับทางราชการทหาร ซึ่งประเทศมหาอำนาจไม่ต้องการให้คนต่างชาติล่วงรู้ความลับทางการทหารเหล่านี้ ทว่าใน พ.ศ. 2465 กองทัพบกญี่ปุ่นได้อนุญาตให้สยามส่งทหารเข้าศึกษาที่โรงเรียนดังกล่าว ซึ่งกองทัพบกได้ส่ง ร.อ.จรรยา โชติกเสถียรและ ร.ท. สิทธิ์ แสง-ชูโต ผู้เคยศึกษาที่โรงเรียนนายเรือญี่ปุ่นแต่ลาออกกลางคัน ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนเสนาธิการทหารของญี่ปุ่น (*Senathikan thahanbok*, 1922)

การที่กองทัพสยามหันมาพึ่งพายุทธโศปกรณ์จากกองทัพญี่ปุ่น มีส่วนสำคัญที่ทำให้สยามต้องส่งคนไปเรียนที่ญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น เพราะแต่เดิมนั้นกองทัพสยามมักจะสั่งซื้ออาวุธจากยุโรป เนื่องด้วยนายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากยุโรปคุ้นเคยกับยุทธศาสตร์และยุทธโศปกรณ์ทางการทหารเหล่านี้อยู่แล้ว แน่ใจว่าราคาอาวุธจากยุโรปแพงกว่าทางญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ เมื่อสยามหันมาพึ่งพาการช่วยเหลือทางการทหารจากญี่ปุ่น โดยเฉพาะการนำเข้าอาวุธ จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่สยามจะต้องส่งคนไปศึกษาวิชาทหารที่ญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ทหารเหล่านี้สามารถใช้อาวุธที่นำเข้ามาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ เพราะการส่งทหารไปเรียนต่อที่ญี่ปุ่นมีราคาถูกกว่าส่งไปยุโรป ซึ่งก็สอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องลดงบประมาณในหลาย ๆ ด้านรวมทั้งงบประมาณด้านการทหาร ขณะเดียวกันก็ยังมีนายทหารที่ถูกส่งไปศึกษาต่อที่ยุโรป แต่ดูเหมือนว่ารัฐจะมีแนวทางปฏิบัติที่ค่อนข้างชัดเจนว่านายทหารที่ถูกส่งไปศึกษาต่อที่ยุโรปโดยมากแล้วจะเป็นเชื้อพระวงศ์เป็นสำคัญ เช่นกรณีของหม่อมเจ้าประสมศรีจิระประวัติ จิระประวัติ และหม่อมเจ้าจรจรายุทธกิติคุณ กิติยากร ซึ่งทั้งสองพระองค์ถูกส่งไปศึกษาต่อที่ยุโรปใน พ.ศ. 2473 (*Momchao Kajornjobkittikhun, 1930-1932*)

6. สรุป

ผลจากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ทำให้สยามจำเป็นต้องเร่งพัฒนากองทัพให้มีศักยภาพเพียงพอในการป้องกันตนเองจากภัยคุกคามของมหาอำนาจ อย่างไรก็ตาม สยามเองก็ตระหนักดีว่าการพึ่งพาแต่ประเทศมหาอำนาจยุโรปทำให้สยามมีตัวเลือกที่จำกัดในการพัฒนากองทัพ นอกจากนี้ ประเทศมหาอำนาจเหล่านี้ก็พร้อมที่จะหันหลังให้สยามทันทีหากสยามเผชิญภัยคุกคามจากประเทศมหาอำนาจ เพราะไม่ต้องการสร้างความขัดแย้งระหว่างประเทศยุโรปด้วยกัน ด้วยเหตุนี้ สยามจึงตัดสินใจที่จะหันไปพึ่งพาการช่วยเหลือทางการทหารจากญี่ปุ่น

ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นเองก็ต้องการขยายอิทธิพลเข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะสยามที่ยังคงรักษาอธิปไตยของตนไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือทางการทหารต่าง ๆ แก่สยาม แลกกับการที่สยามจะต้องซื้อยุทธโศปกรณ์ รวมทั้งว่าจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามารับราชการในกองทัพสยาม ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่วิกฤตการณ์ปากน้ำ เป็นต้นมา กองทัพญี่ปุ่นก็ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนากองทัพสยาม ทั้งการอนุญาตให้ทหารสยามเดินทางไปดูกิจการทหารญี่ปุ่น การช่วยเหลือในการก่อตั้งโรงงานผลิตอาวุธ และที่สำคัญคือการอนุญาตให้นักเรียนทหารสยามเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกพร้อมกับนักเรียนทหารของญี่ปุ่น

การพึ่งพาญี่ปุ่นเพื่อพัฒนากองทัพไทยเกิดขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้ การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงทศวรรษ 2480 ส่งคนไปเรียนต่อวิชาทหารรวมทั้งการซื้อยุทธโศปกรณ์จากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก เพราะเพียงแค่ว่าการส่งนายทหารเรือไปศึกษาวิชาเรือดำน้ำใน พ.ศ. 2480 ก็มีนายทหารถึง 75 นาย (*Krasuang kalahom song naithahanrua, 1936*) ที่เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นในคราวนั้น ด้วยเหตุนี้ การส่งคนไปศึกษาต่อวิชาทหารที่ต่างประเทศจึงไม่ใช่ข้อยกเว้นของการทหารที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนี้ รัฐบาลของจอมพล ป. ก็ยังไม่ได้ลดการพึ่งพาวิชาการทหารจากยุโรป ในทางกลับกันบรรดาบุตรหลานของคณะราษฎรถูกส่งไปเรียนที่ประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมากทั้งในวิชาสายพลเรือนและสายทหาร เช่น บุตรของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือบุตรของพลโทท้าว กางสงคราม ส่วนญี่ปุ่นดูจะเป็นปลายทางสำหรับการส่งนายทหารจำนวนมาก หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นนายทหารที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับฝั่งคณะราษฎรไปศึกษาต่อ น่าสนใจว่าลักษณะดังกล่าวเหมือนกับนโยบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มีการจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มทหารที่จะได้ไปศึกษาต่อในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกาว่าจะต้องเป็น นายทหารที่มีความใกล้ชิดกับตัวผู้ปกครอง เพื่อที่จะได้กลับมารับตำแหน่งสำคัญในกองทัพหลังสำเร็จการศึกษา นโยบายดังกล่าวนับเป็นส่วนหนึ่งของการพยายามรักษาอำนาจของชนชั้นนำไทยทั้งในด้านการเมืองและการทหาร

ประเด็นดังกล่าวทำให้เราเห็นมุมมองรัฐบาลไทยทั้งในส่วนของความมั่นคงและกิจกรรมระหว่างประเทศ โดยในด้านความมั่นคง รัฐบาลยังมองว่าศักยภาพของกองทัพสหรัฐอเมริกาและประเทศมหาอำนาจยุโรปนั้นเหนือกว่ากองทัพญี่ปุ่น หรืออย่างน้อยระบบกองทัพเหล่านี้ก็เป็นที่ดีกว่ากับนายทหารไทยมากกว่า ในด้านการต่างประเทศ จะเห็นว่าไทยยังคงให้ความสำคัญกับยุโรปและมีมุมมองว่ายุโรปเป็นศูนย์กลางของโลก (Eurocentrism) ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะส่งนายทหารคนใดคนหนึ่งไปเรียนต่อในชาติใด โดยเฉพาะบรรดาบุตรหลานของผู้ปกครอง ไม่ว่าจะเป็นในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บรรดาผู้นำเหล่านี้ก็จะมีมุมมองที่คล้ายคลึงกัน โดยมีแนวโน้มที่จะส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาต่อยังยุโรปมากกว่าจะเป็นประเทศญี่ปุ่นที่เป็นมหาอำนาจใหม่

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

Chao tangprathet tuen chot kan wa ratthaban Sayam chatsue awut chak Yipun ชาวต่างประเทศตื่นใจกันว่ารัฐบาลสยามจัดซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น [The foreigner's rumour that the Siamese government has bought weapon from Japan] [Unpublished manuscript]. (1907, May). Ror.5 ร.5 [The Fifth Reign] (Kor.9/156), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Krasuang kalahom rian nai Sitthi - nai Charoon nak-rian klap Krungthep กระทรวงกลาโหมเรียนนายสิทธิ-นายจรูญ นักเรียนกลับกรุงเทพฯ [Ministry of defense order Siddhi and Charoon to come back to Bangkok] [Unpublished manuscript]. (1913). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43.24/12), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Krasuang kalahom song naithahan 2 nai pai du kanthahan Yipun กระทรวงกลาโหมส่งนายทหาร 2 นาย ไปดูการทหารญี่ปุ่น [Minister of defense sends two soldiers to observe the Japanese military] [Unpublished manuscript]. (1933). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (44.4/7), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Krasuang kalahom song naithahanrua pai fuekhat ruela-damnam thi prathet Yipun กระทรวงกลาโหมส่งนายทหารเรือไปฝึกหัดเรือดำน้ำที่ประเทศญี่ปุ่น [Ministry of defense sends marines to train submarine in Japan] [Unpublished manuscript]. (1936). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (44.4/23), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Krasuang thahanrua song nak-rian pai sueksa wicha changkon u Khawasaki mueang Khobe กระทรวงทหารเรือส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาช่างกลอุทกาศที่ เมืองโคเบ [Ministry of navy sends midshipmen to study engineering at Kawasaki Dock, Kobe] [Unpublished manuscript]. (1912). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43.24/10), The National Archives of Thailand, Bangkok.

La-orthong Amarinratana ละออทอง อัมรินทร์รัตน์. (1979). *Kan song nak-rian pai sueksa tor tangprathet tangtae phor sor 2411-2475* การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2475 [The sending of students aboard from 1868-1937] [Unpublished master's dissertation]. Chulalongkorn University.

Luang pradiyatnawayut pai khum ruela khamronsin klap Krungthep หลวงประดิยัตินาวายุทธไปคุมเรือคำณสินธุ์กลับกรุงเทพฯ [Luang Pradiyatnawayut sails HMS Khamronsin back to Bangkok] [Unpublished manuscript]. (1912). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (44.4/4), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Momchao Kajornjobkittikhun Kittiyakorn Momchao Prasobsrichirapravat Chirapravat, kong tapbok หม่อมเจ้าจรจบกิตติคุณ กิตติยากร หม่อมเจ้าประสพศรีจิระประวัติ จิระประวัติ, กองทัพบก [Prince Kajornjobkittikhun Kittiyakorn and Prince Prasobsrichirapravati Chirapravati, Army] [Unpublished manuscript]. (1930-1932). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (44.4/70), The National Archives of Thailand, Bangkok.

- Momchao Sepsumanat lae nak-rian uen uen* หม่อมเจ้าเสพสุนันต์และนักเรียนอื่น ๆ [Prince Sepsumanat and other students] [Unpublished manuscript]. (1905-1907). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43.24/4), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Naithahan puenyai Yipun 2 nai khao ma du kanthahan Thai* นายทหารปืนใหญ่ญี่ปุ่น 2 นาย เข้ามาดูการทหารไทย [2 Japanese artillerymen observe the Thai armed forces] [Unpublished manuscript]. (1917-1918). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (73.17/1), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Nakrian naithahan sueng pai sueksa wicha yu nai prathet Yurop* นักเรียนนายทหารซึ่งไปศึกษาวิชาอยู่ในประเทศยุโรป [Cadets who studies military in Europe] [Unpublished manuscript]. (1912, August–December). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43/9), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Nattapoll Chaiching ัญฐพล ใจจริง. (2020).; *Tamroi a-thit u-thai: Pan sang chat Thai samai khana rat* ตามรอยอาทิตย์อุทัย: แผนสร้างชาติไทยสมัยคณะราษฎร [Following the sunrise: The plan of building the Thai nation during the Khana Ratsadorn Era]. Matichon Publishing.
- Phraratchakuman lae nak-rian saman thi song pai laorian mueang tangprathet* พระราชกุมารแลนักเรียนสามัญที่ส่งไปเล่าเรียนเมืองต่างประเทศ [The king's sons and student who were sent to study aboard] [Unpublished manuscript]. (1907, May–August). Ror.5 ร.5 [The Fifth Reign] (Tor.49/54), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Rai-ngan krommamuen nakhonchaisi sadet truat kanthahan prathet Chin lae Yipun* รายงานกรมหมื่นนครไชยศรีเสด็จตรวจการทหารประเทศจีนแลญี่ปุ่น [The report of Prince Chirapravati about observing military in China and Japan] [Unpublished manuscript]. (1907, July). Ror.5 ร.5 [The Fifth Reign] (Kor.13.1/98), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Rueang cha tang rong tham awut* เรื่องจะตั้งโรงทำอาวุธ [Will build a war factory] [Unpublished manuscript]. (1900, December). Ror.5 ร.5 [The Fifth Reign] (Kor.9/99), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Sang rong tham awut* สร้างโรงทำอาวุธ [Building a war factory] [Unpublished manuscript]. (1906–1909). Ror.5 ร.5 [The Fifth Reign] (Kor.9/154), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Sang ruearop siam nai u Yipun* สร้างเรือรบสยามในอู่ญี่ปุ่น [Expecting to build battleship at Japanese dockyard] [Unpublished manuscript]. (1901). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (45.6/2), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Sathanthut Farangset thi mueang Yipun kho sap chamnuan nak-rian Thai* สถานทูตฝรั่งเศสที่เมืองญี่ปุ่นขอทราบจำนวนนักเรียนไทย [The French embassy in Tokyo wants to know the number of Thai students] [Unpublished manuscript]. (1905, May). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43/3), The National Archives of Thailand, Bangkok.
- Senathikan thahanbok cha song thahanbok pai sueksa wicha na prathet Yipun* เสนาธิการทหารบกจะส่งทหารบกไปศึกษาวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่น [Chief of staff, army, will send soldiers to study in Japan]. [Unpublished manuscript]. (1922, September). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43.24/14), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Song nak-rian thahanbok pai rian thi Yipun ส่งนักเรียนทหารบกไปเรียนที่ญี่ปุ่น [Sending cadets to study in Japan] [Unpublished manuscript]. (1908). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43.24/6), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Song nak-rian thahanruea pai sueksa wicha na prathet Yipun ส่งนักเรียนทหารเรือไปศึกษาวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่น [Sending midshipmen to study in Japan] [Unpublished manuscript]. (1908-1913). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43.24/7), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Sue puen lae pastan lae khrueng alai samrap puen ror sor chak Yipun ซื้อปืนและปืนตัน แลเครื่องอะไหล่สำหรับปืน ร.ศ. จากญี่ปุ่น [Buying guns, pistol, and spares for the Japanese gun] [Unpublished manuscript]. (1902–1909). Ror.5 ร.5 [The Fifth Reign] (Kor.9/135), The National Archives of Thailand, Bangkok.

Thut Yipun nai Boelin naenam wa Thai khuan cha song nak-rian pai rian wicha thahan thi krung Tokiyo ทูตญี่ปุ่นในเบอร์ลินแนะนำว่าไทยควรส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารที่กรุงโตเกียว [The Japanese minister in Berlin suggests that Thailand should send cadet to study military in Tokyo] [Unpublished manuscript]. (1895–1896). Kor Tor. ก.ต. [Ministry of Foreign Affairs] (43/2), The National Archives of Thailand, Bangkok.

ภาษาต่างประเทศ

Battye, N. A. (1974). *The military, government and society in Siam, 1868–1910: Politics and military reform during the Reign of King Chulalongkorn* [Unpublished doctoral dissertation]. Cornell University.

Boontanondha, T. (2020). *The king's soldiers: Building royalism in the Thai armed forces, 1868–1957* [Unpublished doctoral dissertation]. Waseda University.

Chambers, P. (2013). *Knights of the realm: Thailand's military and police, then and now*. White Lotus Press.

Marlitz, D. (2022). Royal and imperial connections: Japanese influence at the court of Bangkok and on the Siamese/Thai monarchy. *Japanese Studies around the World, 2022*, 33–48.

Raymond, G. V. (2018). *Thai military power: A culture of strategic accommodation*. NIAS Press.